

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Vzděláním k úspěchu bez bariér

Číslo projektu:

CZ.02.3.62/0.0/0.0/16_037/0003942

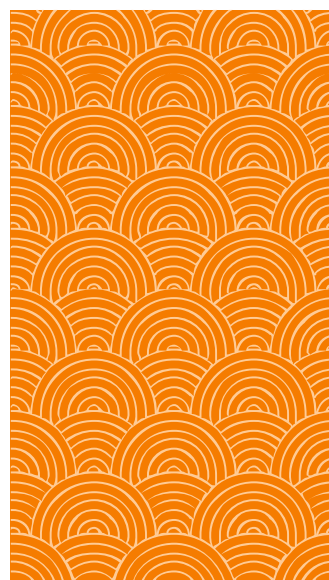
Jak jednoduše postupovat při výuce žáka s poruchou učení - český jazyk

PhDr. Jaroslava Nováková Ph.D

VZDĚLÁVÁNÍ BEZ BAR_ÉR

Obsah

1. Technika čtení.....	3
1.1. Rozvoj schopností a dovedností	3
1.1.1. Sluchové vnímání.....	5
1.1.2. Zrakové vnímání	8
1.1.3. Časoprostorová orientace	11
1.2. Čtení písmen	12
1.3. Čtení slabik (a slov s otevřenou slabikou)	15
1.4. Čtení uzavřených slabik a slov	16
1.5. Metody pro začínající čtenáře	17
1.6. Vyhodnocení čtení.....	20
2. Čtení s porozuměním.....	21
3. Psaní – úvod.....	27
3.1 Lateralita a její vyhranění	28
3.2 Návyky při psaní.....	30
3.3 Požadavky na písmo a psaní	33
3.3.1 Kvalitativní a kvantitativní znaky písma.....	35
3.4 Psaní – přípravné období.....	39
3.4.1 Kresebné cviky – přehled.....	42
3.5 Prvky písma.....	51
3.6 Psaní písmen.....	53
3.6.1 Podmínky psaní.....	55
3.7 Hodnocení a oprava písemného projevu	58
3.7.1 Písařské nedostatky	62

1. Technika čtení

Manuál, který právě otevíráte, přináší přehledný postup, jak efektivně naučit děti číst. Najdete zde množství aktivit, kterými u dětí můžete rozvíjet předčtenářské schopnosti a dovednosti, ale také postupy, jak naučit písmena s ohledem na nové poznatky o mozku, či jak podpořit rozvoj lateralitu u dítěte, abychom věděli, kterou rukou se mu bude dobře psát.

Manuál je rozdělen do tří částí – první se podrobně zabývá technikou čtení, druhá pak přináší informace k problematice čtení s porozuměním a konečně třetí část se věnuje psaní a jeho hodnocení.

Nechť se Vám s Manuálem dobře pracuje.

Autorka manuálu: PhDr. Jaroslava Nováková Ph.D.

1.1. Rozvoj schopností a dovedností

Pro rozvoj čtení a psaní je u žáka důležitý psychomotorický vývoj, včetně spolupráce mozkových hemisfér.

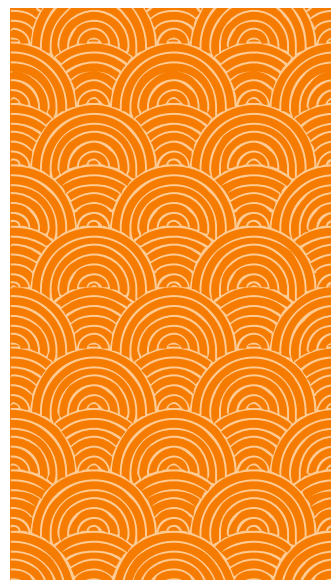
Pro správný vývoj CNS musí proběhnout všechny fáze vývoje, které na sebe navazují.

Rozvoj motorických dovedností musí respektovat vývojovou posloupnost:

hrubá motorika → jemná motorika → grafomotorika, oromotorika.

Pro motorický vývoj je zásadní fáze lezení (při pohybu dochází ke křížení – a tudíž ke spolupráci obou hemisfér). Pokud fáze lezení trvala dostatečně dlouho a realizovala se kvalitně, pak přispěla k odeznění reflexů.

Obtíže spojené s nevyhaslými reflexy (v důsledku chybějící fáze lezení) jsou rozmanité (a mnohdy se jim z nevědomosti přičítají jiné příčiny).

Mezi tyto specifické obtíže patří:

- hyperaktivita (dítě nesedí v klidu u stolu),
- deformity páteře (kulatá záda, bolesti),
- není nacvičen pohyb v rameni,
- opožděný vývoj artikulace a řeči,
- opožděný vývoj lateralit (bere vše do obou rukou),
- hemisféry dostatečně nespolupracují = to omezuje proces učení,
- problémy v prostorové orientaci,
- problémy v adaptaci na nové prostředí.

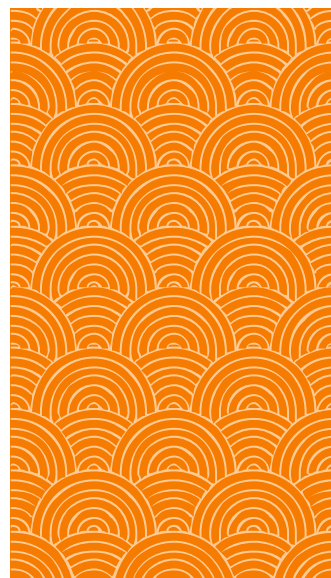
Typické důsledky ve škole pak jsou tyto:

- problémy s přepisem textu, orientací na tabuli i v sešitě,
- dítě nezvládá / zvládá s obtížemi tah ruky po papíře, neumí zrychlit písemný projev,
- častější je také nekorektní úchop,
- žák má problémy s rytmem (tj. i se psaním a čtením), přirozený rytmus je součástí čtení, psaní i počítání,
- při čtení zaměňuje b za d ap., při počítání znaménka + a -, chybí v pravolevé a prostorové orientaci,
- má problémy s nábívkou techniky čtení, která vyžaduje spolupráci hemisfér,
- paměť a myšlení jsou málo pružné = problémy s učením,
- má problémy v posloupnosti = obtíže při uplatňování pravidel.

Při práci s žákem je důležité jednak rozpoznat jeho dosavadní úroveň a navrhnout jeho rozvoj v rámci nejbližšího pásma rozvoje a jednak se věnovat tomu, co „bezpečně zvládá“.

Je potřeba trpělivý přístup a pomoc při plnění činností, často je nutné rozfázování činnosti (s ohledem na respektování vývojové posloupnosti).

Dítě má přirozeně určité **vlohy**. Na podkladě vloh rozvíjíme **schopnosti** dítěte. Když jsou rozvinuty schopnosti, můžeme na jejich podkladě budovat **dovednosti**. Dobré dovednosti jsou

předpokladem pro vznik uceleného systému **vědomostí** (to je cílem).

Předpokladem pro čtení a psaní jsou tyto schopnosti:

- fonologické uvědomování,
- zrakové vnímání a zraková paměť,
- vnímání prostoru a času,
- řeč na odpovídající úrovni,
- motorické funkce na odpovídající úrovni + grafomotorika,
- schopnost koncentrace,
- odpovídající úroveň vůle,
- odpovídající zralost osobnosti dítěte.

Čtení a psaní je dovednost – pokud tedy nejsou rozvinuty potřebné schopnosti (které jsou předpokladem), nemůže být ani tato dovednost na dobré úrovni.

Je proto potřeba rozvíjet předpoklady pro čtení, ne jen čtení samotné.

1.1.1. Sluchové vnímání

Sluchové vnímání, sluchové rozlišování, sluchová paměť

Poslední výzkumy ukazují, že rozvoj sluchového vnímání je pro nácvik čtení zásadní – ještě důležitější, než je oblast zrakového vnímání.

Cvičí se rozmanitým způsobem:

- žák hledá zdroj zvuku očima, lokalizuje zvuk (ukáže směr),
- žák porozumí tónu hlasu (zákaz, zavolání...) a rozumí základním pokynům, na pokyn předvede to, co se po něm žádá,
- očima vyhledá některé jmenované předměty,
- pozná písničky, znělku (např. v TV), ukáže jmenované běžné předměty a obrázky,
- pozná písně pouze podle melodie,
- naslouchá krátkému příběhu (pohádce),
- splní jednoduché/složitější pokyny, které jsou zadány bez doprovodu gest (př. polož knížku na stůl),

- žák rozumí slovesům (názvům činností) a odpovídá na uzavřené otázky ano/ne,
- rozumí otázkám: Kdo...? / Co...? / Kde...?
K čemu...? / Proč...? / Co uděláš, když...? / Co se stane, když...?

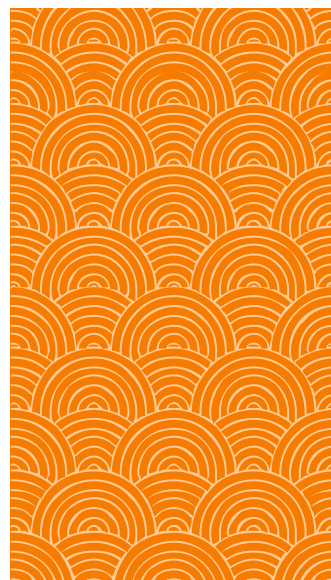
- pozná předměty podle zvuku,
- rozliší slova (změnu souhlásky, např. mrak – drak) podložená obrázkem – „ukazuje na obrázek, co slyší“,
- rozliší slova (změnu samohlásky, např. kapr – kopr) podložená obrázkem – „ukazuje na obrázek, co slyší“,
- rozliší slova (změnu samohlásky, např. kapr – kopr, drak – drak... nepravidelně se střídají stejné a rozdílné dvojice) bez obrázku – „říká stejný x jiný“,
- rozliší slova podložená obrázkem (znělé a neznělé hlásky) – např. kosa – koza, pije – bije...)
- rozliší slova (změnu souhlásky, např. – konec – kopec, kočka – kočka... nepravidelně se střídají stejné a rozdílné dvojice) bez obrázku – „říká stejný x jiný“,
- rozliší slova bez obrázku (znělé a neznělé hlásky, sykavky),
- rozliší slova podložená obrázkem (změna délky) – např. páni – paní...,
- rozliší slova bez obrázku (popř. s obrázkem) (změna délky) – např. váha – váhá...,
- rozliší slova podložená obrázkem (změna měkčení) – např. nemá – němá...,
- rozliší slova bez obrázku (změna měkčení) – např. mladý – mladí, vidí – vidí...- nepravidelně střídat,
- rozliší bezesmyslné slabiky – např. kniš – knyš,
- zopakuje větu z více slov (např. 5),
- žák zopakuje 5 nesouvisejících slov.

Je dobré tvořit pak věty, kde jsou slova užita – pozná se, zda dítě rozumí významu.

Sluchová analýza a syntéza, vnímání rytmu

V rámci vývoje sluchového vnímání se nejdříve vyčleňuje slabika a pak teprve hláska.

Žák je schopen rozlišit slabiky ve slově dvouslabičném a pak teprve tříslabičném, dále se vyvíjí sluchová analýza u slova jednoslabičného a čtyřslabičného (preferenze jsou individuální).

S žáky procvičujeme tyto úkoly:

- žák roztleská slovo na slabiky a určí počet slabik,
- žák cvičí rozpočítadla,
- žák pozná, zda dvě krátké/delší rytmické struktury jsou shodné,
- pozná, zda se dvě slova rýmují,
- v krátkých verších vyhledá rýmující se dvojice,
- napodobí rytmus (3 až 4 tóny, i více),
- zvládne záznam krátké/delší rytmické struktury,
- určuje počáteční hlásku slova,
- pozná slova, která začínají na zadanou hlásku (př. která slova začínají na „M“: pes, máma, míč, les),
- vymyslí slova na zadanou hlásku,
- určí poslední **souhlásku** ve slově (dle potřeby zvýrazníme výslovnost),
- určí poslední **samohlásku** ve slově,
- určí, zda slovo obsahuje zadanou hlásku (př. Je „Š“ ve slově táta?),
- jednoslabičné slovo rozebere na hlásky (les→l-e-s),
- ze zadaných hlásek složí slovo, popř. dle zadání - např. jednoslabičné slovo s uzavřenou slabikou (d-e-n→den),
- zvládá slovní kopanou (spíše na celé slabiky),

Vývoj sluchové analýzy – shrnutí:

- rozdělí slovo na slabiky (vyčlení slabiku),
- rozdělí slovo na hlásky (vyčlení hlásku),
 - nejprve dokáže vyčlenit souhlásku,
 - poté se teprve vyvíjí vyčlenění samohlásky.

Daná hláska se nejprve vyčleňuje v pozici:

- na začátku slova,
- pak na konci slova,
- nakonec uprostřed slova.

Fonologické uvědomování

- tvoří fonologická analýza/syntéza, fonologická manipulace, fonologická paměť, fonologická diferenciaci.

Fonologická manipulace

Je to vyšší úroveň sluchové analýzy a syntézy. Cvičíme schopnost rozpoznat hlásku ve slově, manipulovat s ní a uvažovat o její poziční hodnotě. Příklady užití:

- ve slově „pes“ vyměň P za L,
- kterými hláskami se liší slova „bota“ – „nota“,
- ve slově „plán“ odeber hlásku L,
- do slova „káva“ přidej hlásku R.

Neutrální výslovnost

U dětí v 1. třídě často slyšíme tzv. „neutrální výslovnost“ z hlediska měkkosti hlásek, kvantity hlásek atd. (není to ani Ď, ani D, ani A, ani Á) – je to třeba cvičit pomocí cílené motoriky úst.

Při sluchovém rozlišování se zaměřujeme na tyto oblasti – (vždy je potřeba ověřit si, zda daný žák hlásku vyslovuje a pak se ji teprve může učit číst a psát):

- měkkost x tvrdost (di, ti, ni x dy, ty, ny, dě, tě, ně x de, te, ne),
- sykavky,
- L x R x Ř,
- krátké vokály x dlouhé vokály, (u vokálů opět častá neutrální výslovnost!)
- znělé hlásky x neznělé.

Slabika je přirozená jednotka, přirozenější než hláska.

U slabik cvičíme:

- pasivní rovinu („najdi slabiku pe“),
- aktivní rovinu („přečti slabiku“).

1.1.2. Zrakové vnímání

Zrakové vnímání, vizuální paměť, zraková diferenciac

Pro správný vývoj čtení a psaní je nutný rozvoj v oblasti zrakového vnímání.

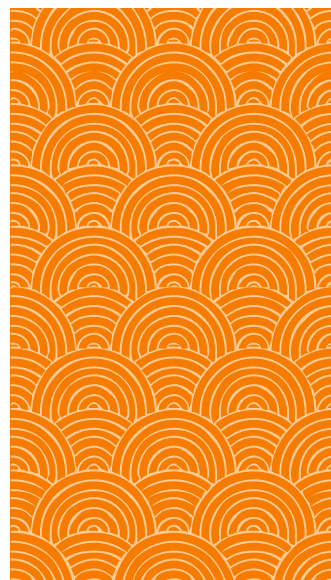
V prvních týdnech provádíme s žáky následující cvičení/úkoly (u žáků s rizikovým vývojem pokračujeme dle potřeby):

- žák očima sleduje pohybující se předmět,
- žák si prohlédne nabízený předmět a zapamatuje si jeho znaky, které pak popíše, když už se na předmět nedívá,
- popisuje co nejvěrněji detaily, když už předmět nevidí + dává předměty do vztahů = porovnává je (jaké jiné předměty mu sledovaný předmět připomínají a proč),
- žák si zapamatuje správné místo, kde byl předmět uložen,
- obdobně umístí obrázky na původní místo,
- žák si zapamatuje cestu na (méně) známá místa a popíše ji,
- žák pozná činnosti na dějovém obrázku, popíše je,
- najde zadané detaily na obrázku,
- pozná nedokončený obrázek či schematický obrázek,
- najde odlišný prvek (neznámý geometrický tvar, výrazněji jiný obrázek v řadě),
- najde obrázek lišící se velikostí,
- žák určí, co se změnilo/co jsme schovali (1 výrazný prvek),
- odliší méně výrazný obrázek v řadě,
- odliší obrázek, který se liší vertikální polohou,
- odliší obrázek (nebo dvojice) lišící se detailem,
- napodobí složitější vzorec (střídání 3-4 prvků), např. korálků,
- žák poznává rozdíly v poloze a orientaci tvarů (horizontální i vertikální),
- určí, co se změnilo (2 a více prvků, pozná detaily),
- zapamatuje si 3 z 5/6 obrázků,
- odliší obrázek (dvojice) lišící se horizontální polohou,
- vyhledá 2 shodné obrázky v řadě.

Vnímání barev

Děje se v následující posloupnosti:

- přiřadí základní barvy,
- ukáže požadovanou barvu,
- pojmenuje základní barvy,
- přiřadí odstíny barev,
- pojmenuje odstíny barev.

Vnímání figury/pozadí

- vyhledává známý objekt na obrázku,
- vyhledá objekt na obrázku podle předlohy,
- vyhledá známý objekt na pozadí,
- odliší obrázky, které se překrývají,
- sleduje linii mezi ostatními,
- žák vyhledá neznámý tvar na pozadí.

Zraková analýza/syntéza

Je pro čtení a psaní naprosto zásadní. Písmena se skládají z prvků písma či jejich částí.

Provádíme následující cvičení:

- žák skládá obrázek z více částí,
- složí tvar z několika částí na předlohu,
- složí tvar z několika částí podle předlohy,
- doplní chybějící části v obrázku.

Oční pohyby

Pro nácvik správného čtecího pohybu očí se provádí tzv. motorické čtení.

Motorické čtení slouží k:

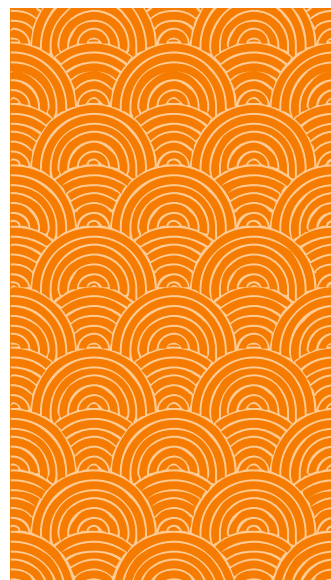
- nácviku očních pohybů potřebných pro správný čtecí proces,
- nácviku rychlého pojmenovávání.

Cvičí se například: : pohyb očí po řádce / přechod z řádky na řádku / přechod ze stránky na stránku.

- žák pojmenuje objekty zleva doprava,
- vyhledá první určený objekt ve skupině zleva doprava.

Pozor:

Pro dítě je často nevhodná velikost písma v textech (i čítankách). Pokud je čtení problematické, v první řadě je potřeba zvětšit písmo – problém se často upraví.

1.1.3. Časoprostorová orientace

Souvisí s organizací vlastního času, vlastních věcí atd. Žák se učí nápodobou.

Dále souvisí s orientací na tabuli, v učebnici, sešitě atd.

Je potřeba procvičovat následující úkoly:

1. Vnímání prostoru

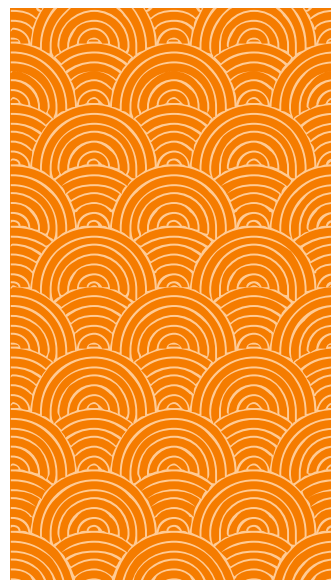
(cvičíme i s žáky, kteří nemluví, např. cizinci – jen ukazují)

Vývojový postup je takový, že žák musí nejprve pojmu porozumět a pak ho teprve může ukázat, v další fázi pak pojmenovat, to jest - pojmu:

- rozumí,
- ukáže v prostoru / na vlastním těle,
- pojmenuje v prostoru / na vlastním těle,
- ukáže na obrázku,
- pojmenuje na obrázku,
- ukáže na druhé osobě,
- pojmenuje na druhé osobě.

Cvičíme pojmy:

- nahoře / dole,
- předložkové vazby: na, do, v,
- výše / níže,
- vpředu / vzadu,
- první / poslední,
- předložkové vazby: před / za, nad / pod, vedle, mezi,
- daleko / blízko,
- uprostřed, prostřední, předposlední,
- hned před / hned za,
- vpravo / vlevo na vlastním těle,
- vpravo / vlevo na obrázku,
- dále žák rozumí/užije dvě kritéria (vpravo nahoře ap.),
- vpravo / vlevo na druhé osobě.

2. Vnímání času

- žák přiřadí činnosti obvyklé pro ráno, pro poledne, pro večer,
- přiřadí činnosti obvyklé pro dopoledne, pro odpoledne,
- přiřadí činnosti obvyklé pro roční období,
- žák odlišuje: dříve / později (seřadí obrázky v posloupnosti),
- odliší: nejdříve, předtím, nyní, potom,
- seřadí obrázky podle posloupnosti děje + pojmenuje, co se stalo: nejdříve, později, naposledy,
- začíná se orientovat ve dnech v týdnu,
- začíná se orientovat v ročních obdobích,
- chápe / užívá: včera, dnes, zítra,
- chápe / užívá: předevčírem, pozítří.

1.2. Čtení písmen

Nácvik techniky čtení

Nejdříve musí být perfektně zvládnuta technika čtení, na to pak teprve navazuje porozumění textu.

V první řadě je potřeba vytvořit čtecí stereotyp (= základ nácviku čtení), kdy oči „běží před vysloveným slovem“ (= když slovo vyslovujeme, oči už jsou o kousek vpředu).

1. období čtení

(příprava předčtenářských schopností + čtení prvních písmen)

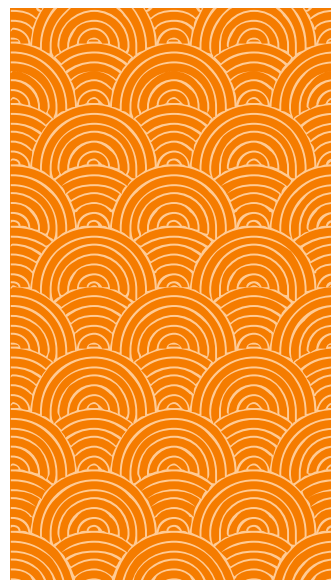
Probíhá cca v září a v říjnu.

Zdokonalují se předpoklady pro čtení (rozvoj sluchového a zrakového vnímání, časoprostorové orientace, motoriky aj.).

Zařazujeme následující **cvičení**:

- krátká cvičení na správné dýchání a práci s hlasem,
- koordinační cvičení,
- motorické čtení (intenzivně, rozmanitě, zábavně: pasivně/čtou i aktivně/tvoří).
- rytmicizace,

- cvičíme porozumění (učitel čte: ukončený text, text na pokračování) + práci s textem,
- vymýšlení rýmů,
- cvičíme vyprávění (dle obrázkové osnovy, sestavení obr. osnovy ap.),
- rozvoj slovní zásoby,
- „co slovo znamená“ – práce s významem slov,
- celkový rozvoj vyjadřování (oslovení, požádání, poděkování.... vykání),
- společné čtení (text s vloženými obrázky: učitel čte text, děti „čtou“ obrázky – jednotlivě, hromadně), - nutné předem procvičit slova,
- poslech (porozumění slyšenému), atd.

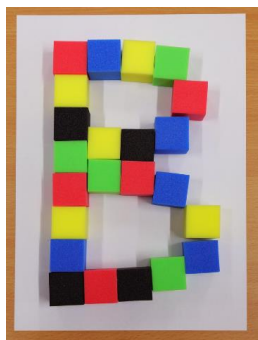

+ **první písmena** (nejčastěji jsou mezi prvními: M, L, S, T, P, J + samohlásky),

Při nácviu písmen platí následující:

- Písmena pouze čteme, v 1. ročníku se nesmí pojmenovat! (čteme L, nikoliv EL)
- Učíme pouze jedno (max. dvě písmena) – tj. tištěná (nikoliv psaná)!
- Při poznávání písmen užíváme slova s náslovnou hláskou.
- Při poznávání písmen je nutné propojení hmatového a motorického vnímání se zrakovým!!!
 - nejprve cvičíme pasivní sluchové vnímání (např. žáci hledají hlásku ve slovech),
 - pak cvičíme aktivní sluchové vnímání (žáci sami vymýšlejí slova s danou hláskou),
 - hlásky se doprovodí obrázkem (vyvěsit, dětem rozdat, motivovat je),
 - pak už písmeno vnímají zrakem a hmatem/

Šablony písmen pro tyto činnosti se nacházejí v přílohách pod jménem:

Abeceda tisk (bílá písmena - malá),

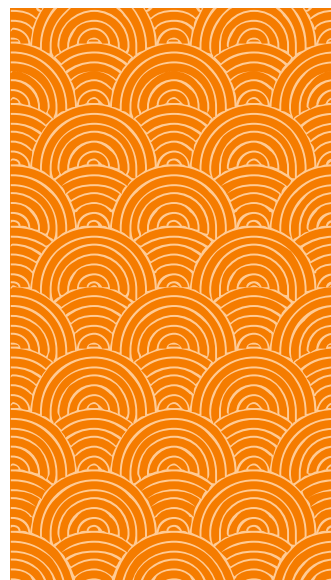
Abeceda tisk (bílá písmena - velká),

Abeceda tisk (černá písmena - malá),

Abeceda tisk (černá písmena - velká).

- pohybem (obtahují předlohu, tvoří písmeno na předlohu z různých materiálů, v další fázi tvoří písmeno vedle předlohy, posléze bez předlohy, nakonec ho píší) = tiskací velké písmeno se modeluje, tvaruje z drátku, píše...
- Zapisují se pouze velká tiskací písmena (malá ne!!),
- mřížka slouží k tomu, že se do ní vkládají písmena z vystříhané abecedy,
- určuje se pozice písmena ve slově (v učebnici).

Děti s řečovou vadou je potřeba odeslat k logopedovi (citlivě promluvit s rodiči, vysvětlit důležitost správné výslovnosti pro čtení, případně jim pomoci realizovat nápravu dle pokynů logopeda).

1.3. Čtení slabik (a slov s otevřenou slabikou)

2. období (tvoření slabik)

Slabiky nejprve vytleskáváme, rytmizujeme, z písmenek (z kartiček) je tvoříme, slova dělíme na slabiky dělicí čarou ap.

Slabiku tvoříme navázáním = nesmí se tam vytvořit pauza (ssssa)!

Tvoříme kolem slabiky velký oblouček.

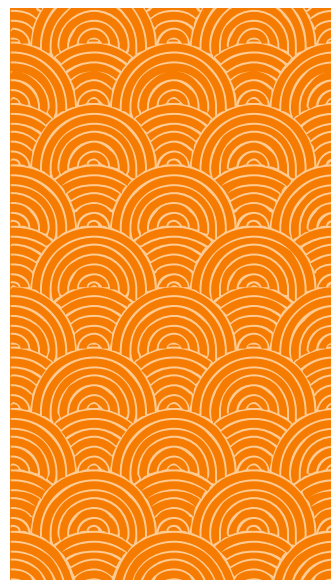
- nejdříve se čtou otevřené slabiky,
 - slabiku vždy spojit se slovem, aby to mělo smysl,
 - tzv. splývavé hláskování = „s“ se podrží v puse + vysloví se samohláska [sssa] (= čtení slabik s úžinovou hláskou),
 - P, T – držíme v puse, pak vyslovíme [pa] (= čtení slabik se závěrovou hláskou,
 - „s“-„a“-„sa“ je sluchové skládání – to neděláme, vede to k defektnímu čtení,
- poté skládáme dvouslabičná slova – z otevřených slabik,
- slova se čtou „vázáním slabik“,
- pro usnadnění zrakové/sluchové analýzy se odlišují slabiky barevně (ma^{so}, le^{pí}),
- mezi slabikami musí být minimální pauza (kratičký hezitační zvuk = @) [mííí@sa],
- sekané slabikování (mí, sa) neděláme!
- dětem to vážeme do velkého obloučku = rozšiřujeme jim zorné pole.

Jako domácí úkol:

- čtou děti starší texty (tj. to, co už znají),
- číst max. 3x (lehčí texty pak už znají z paměti – ztrácí to smysl).

! Rychlost čtení písmen musí být dostatečná, jinak nebude slabika vázaná.

! I v tomto období stále čteme řady písmen, aby se zvýšila jejich výbavnost a rychlost čtení.

1.4. Čtení zavřených slabik a slov

Tříčlenná slova, zavřená slabika – typ „les“ (velký oblouček kolem celého slova):

- další slova: nos, pes, ves,...
- opět tím rozšiřujeme zorné pole,
- NEČTEME: „le s“,
- SPRÁVNĚ: leess (žádný předěl, důraz na „le“ + „s“ šeptem).

Slova s předložkou slabičnou:

- do lesa (obloučkem spojíme „dole“, čteme dohromady),
- přízvuk je na předložce.

Slova se skupinou dvou souhlásek na začátku:

- sto (celé v obloučku),
- stojí („sto“ v obloučku),
- slova: jdou, jsou... číst s „j“ !

Slova s předložkou neslabičnou:

- na počátku slova vzniká shluk hlásek = je to těžké na výslovnost,
- přízvuk na první slabice slova,
- v lese (obloučkem spojíme „vle“),
- nejlépe vycvičujeme předložky postupně – každou zvlášť,
- předložku spojíme s mnoha slovy – nácvik ve sloupečcích.

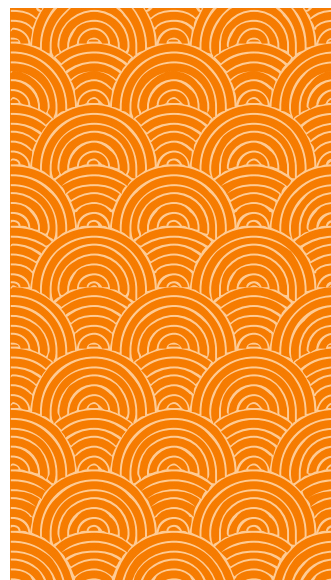
Slova s DI, TI, NI,...:

- „dí“ X „dy“ – pomůcka kostky,
- „dě“ – číst dohromady, na kartičkách dohromady, sluchově to nerozlišujeme, čteme „dě“.

Slabikotvorné R, L:

a) na konci - jedl

- pomáháme si: „jedla“, „pekla“, „vedla“...

- tvoříme 2 sloupečky – nejprve v ženském rodu jako pomůcka, ve 2. sloupečku pak totéž slovo v mužském rodu → tzn. při čtení jen slovo zkrátí (jedla – jedn).

b) uprostřed - krk

- u těchto slov uděláme rozklad, sklad a přečíst najednou.

Čtení slov s dvojhláskou – louka, auto:

- píší se krátce, ale vyslovují se dlouze !!
- sloupečky s typem těchto slov napsat na tabuli, důkladně vycvičit.

Slova se shlukem souhlásek:

a) na začátku: čtvrtek, prsten, krtek:

- číst dohromady části, které spolu souvisí
- kr-tek (dva obloučky)

b) uprostřed: myška

- [myš-ka]

Složitější a delší slova:

- nacvičujeme ve sloupečcích.

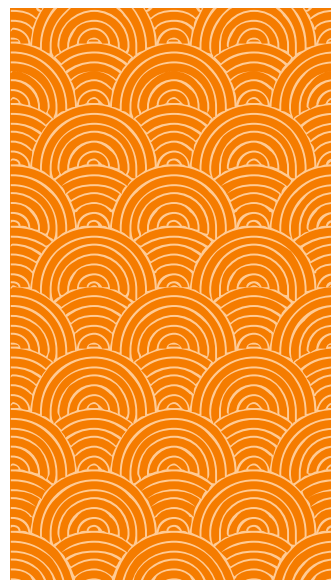
Je to nejrychlejší a nejefektivnější způsob nácvičení.

1.5. Metody pro začínající čtenáře

Metody pro začínající čtenáře (ev. zaostávající čtenáře a děti dyslektické)

Písmena (chytání písmen)

- písmena samostatně napsaná (horizontálně i vertikálně),
- učitel střídavě ukazuje, dítě čte (zvyšuje se hbitost, pohotovost).
- ve 2. fázi totéž, ale písmena jsou umístěna ve shluku.

Stínové čtení

Slabiky jsou ve slově tištěny tučným/odlišným písmem (**l**éto, **m**áma, **P**epa)

Postřehování slabik

Metoda slouží k nácviku slabik, které nejdou plynule číst, rovněž ke zrychlení čtení. Je založena na principu: co dítě vyslovuje, tam už oči nejsou.

Slabiku ukážeme na malý okamžik, pak kartičku otočíme (dítě musí postřehnout celou slabiku, *správně* slu X *špatně* s-lu).

Nezařazovat příliš brzy, dokud není vytvořena vazba: oko-CNS-CNS-motorika úst.

Obtahování tvaru písmen

- použitelná všeobecně,
- prstem, štětcem atd.

Čtení s okénkem

Pracuje se s ním dvěma způsoby:

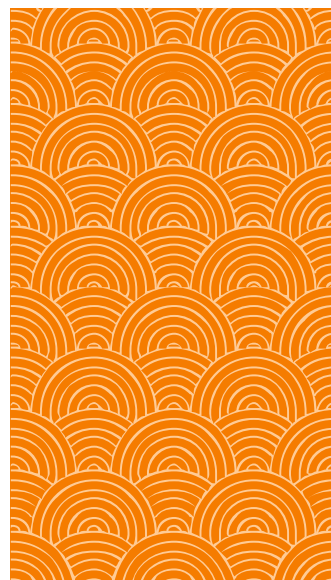
- text odkrýváme (nepřehazuje hlásky a slabiky, dítě zpomalujeme a učíme ho číst očima, nehádá) – u dětí, které přehazují písmena.
- přečtené překrýváme – zabraňuje dvojímu čtení, zrychluje.

Tvrdé a měkké kostky

- řekne slovo s měkkou/tvrdou hláskou + zmáčkne měkkou/tvrdou kostku.

Čtení se zakrytím jednoho oka

- u dětí, které vynechávají/přehazují hlásky,
- zúží se tím zorné pole.

Metoda párového či společného čtení

- vynikající výsledky,
- učitel čte – přestane, dítě pokračuje...
- nebo sborově.

Metoda orientace v přečteném textu

- předem se nepokládají otázky,
- následuje tiché čtení,
- poté jsou položeny otázky na detaily, nikoliv hlavní motivy/děj.

Bzučák

- používáme ho na nácvik kvantity vokálů (na určení dlouhé/krátké slabiky).

Metoda „Morseovy abecedy“

- pomocí teček, čárek zapíše slovo/větu,
- značí krátkou/dlouhou slabiku,
- lze pohybově ztvárnit (na bobek/ruce nahoru).

Doplňovací metoda

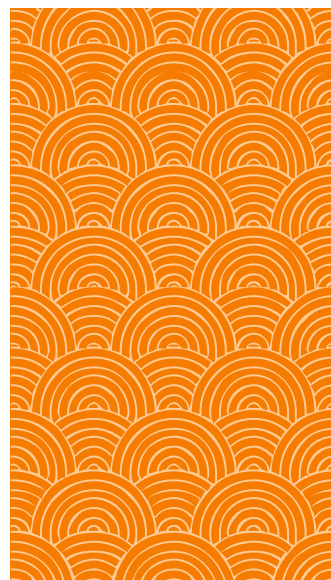
- písmena,
- křížovky.

Včelka – osobní trenér

- novinka od září 2015

Metody rozvoje předčtenářských dovedností

- čtení s předvídáním,
- čtení s dokončováním,
- klademe otázku předem, hledáme odpověď,
- zdůvodňujeme rozhodnutí postavy v textu,
- na vybraná slova z textu vymýšlíme rým/vlastní věty,
- vymýšlíme příběh k obrázku,
- obrázek se snažíme zakomponovat do příběhu,
- atd.

Práce s textem

- dítě po přečtení vybírá z nabídky slov (např. ze 3 slov, jedno nesouvisí s textem) atd.

Nepočítat slova!

1.6. Vyhodnocení čtení

(pro vlastní potřebu a stanovení dalšího metodického postupu) – sledujeme:

- průvodní chování dítěte při čtení,
- čtenářskou techniku,
- přesnost čtení/chybovost,
- reprodukci čteného,
- čas (rychlost čtení sledujeme pouze pro vlastní informaci, abychom správně stanovili další postup X nikoliv pro porovnávání dětí navzájem, či dokonce známkování – to je nepřijatelné!)

U techniky čtení sledujeme úrovně:

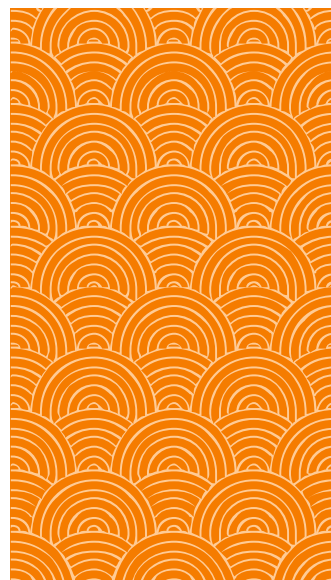
- čte plynule,
- čte kratší slova plynule – delší slova slabikuje,
- vše slabikuje,
- hláskuje,
- dvojí čtení,
- domýšlí si slova/jejich tvary.

Vybíráme texty pro tyto potřeby:

- techniku čtení,
- hlasité čtení souvislého textu,
- tiché čtení souvislého textu,
- práci s textem.

Reedukace čtení – vždy začít technikou (čtení s porozuměním lze realizovat až ve chvíli, kdy je technika čtení na adekvátní úrovni).

Pouze metodou slabikování (genetická metoda čtení nemá reedukační postupy!)

2. Čtení s porozuměním

Předpokladem je technika čtení na určité úrovni.

Cvičíme VŽDY odděleně od techniky čtení. Často je nutné upravit v textech velikost písmen!

4 typy čtenářů:

dobrá technika + dobré porozumění,

dobrá technika + špatné porozumění,

špatná technika + dobré porozumění,

špatná technika + špatné porozumění

Předpoklady pro čtení s porozuměním:

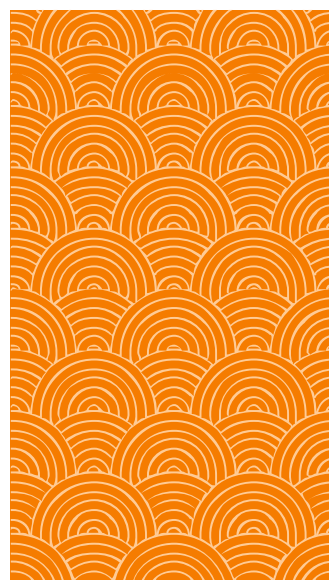
1. Schopnost koncentrace.

Dětem neklidným umožnit uvolnění (pohybem) i v průběhu práce s textem (např. „Napodob ... postavu z textu v urč. situaci“).

2. Sluchová paměť.

Metody procvičování (dané texty/informace musí vždy jen slyšet):

- pamětné učení říkadel, básniček, písní ... (včetně motorického pohybu),
- opakování rytmu (ťukání tužkou ap.), zvukomalebných slov, hlásek, slabik, slov, spojení slov, vět (zvyšujeme počet slov ve větě), ...
- poslech příběhu + odpovídá na předem zadanou otázku,
- poslech příběhu + odpovídá na otázku/y zadanou/é po přečtení textu,
- poslech písně + odpovídá na předem zadanou otázku,
- poslech písně + odpovídá na otázku/y zadanou/é po poslechu písně,
- poslech příběhu, v němž má dítě postřehnout, co je nesmyslné,
- poslech nedokončeného příběhu – žák ho dokončuje.
- poslech „detektivního“ příběhu – žák určuje, kdo je pachatelem a proč,

- poslech příběhu a následná tvorba ilustrace (výběr z ilustrací/obrázků, které souvisejí/nesouvisejí s textem).,
- zapamatování si informací ze života (tel.čísla spolužáků,...),
- splnění pokynů (napiš slovo „práce“ poté, co vyskočíš třikrát do vzduchu/pětkrát zahoukáš).

3. Zraková paměť.

- doprovodné obrázky k textu (před čtením: co je na obrázku / po čtení: jak souvisí obrázek s textem).
- vyhledávání slov v textu – po přečtení (od nejdelších po nejkratší),
- žák počítá, kolikrát se vyskytuje zadané slovo v textu,
- ukáže, kde je napsáno, co dělá postava,...
- orientace v textu: najdi slovo tvořené jedním písmenem, najdi nejdelší slovo ...,
- přečti druhé slovo v posledním řádku..., řekni ve kterém řádku a kolikáté je slovo „...“,
- žák si podtrhává v textu důležitá slova.

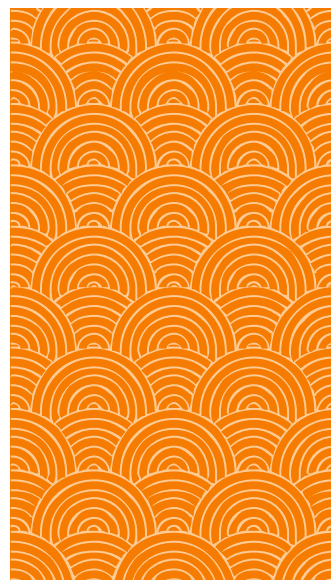
4. Řeč a slovní zásoba žáka na odpovídající úrovni.

- seznámení s pojmy, které se vztahují k textu:

- a) užší výběr (pouze slova z textu),
- b) širší výběr (slovní zásoba k tématu).

Metody rozšiřování slovní zásoby + zlepšování vyjadřování žáka:

- vysvětlování významů slov žákovi (společně s obrazem či prožitkem),
- tvorba antonym, synonym, slov významově nadřazených/podřazených),
- fonologická manipulace,
- žák vysvětluje význam slova, předvádí ho pantomimicky, nahrazuje ho opisem,
- tvorba rýmů,
- žák vysvětluje lidová rčení, citáty,
- hra „Je to pravda, že...“,
- hra „Myslím si slovo,... (začíná na P)“ – žák se pomocí dotazování dobere výsledku,

- pantomimické hry (hádá název písně, filmu, pohádky, povolání,...),
- vyprávění příběhů dle obrázkové osnovy.

5. Životní zkušenost dítěte.

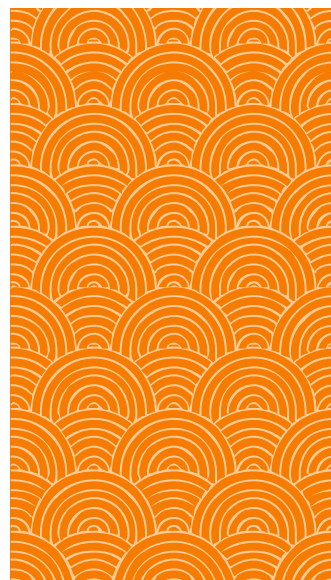
- důležitá slova z textu žák vypíše a pak s nimi tvoří věty, které se vztahují k textu, poté využije slov při tvorbě vět, které se nevztahují k textu,
- žák dostane pokyn/úkol napsaný na kartičce a musí ho po tichém přečtení splnit, náročnost úkolů se zvyšuje,
- napsanou větu přiřadí ke vhodnému obrázku,
- v zadané větě chybí slovo – dle kontextu ho žák doplní (může mít výběr slov),
- v řadě slov určuje, která s textem nesouvisí,
- věty jsou napsány jednotlivě – žák je musí seřadit podle toho, jak v textu následovaly (taktéž slova),
- kontroluje vyprávění jiného žáky, odhaluje záměrné i nezáměrné „nedostatky“,
- vymýšlí příběh k obrázku,
- obrázek se snaží zakomponovat do příběhu,
- zdůvodňuje rozhodnutí postavy v textu.

! Cílem je aktivní vnímání přečteného (nikoliv jen zapamatování obsahu a jeho reprodukce)

= cílem je pochopení hlavní myšlenky i souvislostí, rozlišení podstatných a nepodstatných / irelevantních informací, odhalení případných rozporů a nejednoznačností/nepřesností (k tomu jsou vhodné texty z novin), dále je cílem dospět k vlastnímu hodnocení, situace, vl. úsudku, pravdivosti ...

Práce s textem:

- Čtení komiksových časopisů (přestupeň knih).
- Předčítání knih/částí.
- Volit různé typy textů (tzv. pro život): recepty, návody, jízdni řády, katalogy, tabulky, ...) – začínáme u kratších souvislých textů.
- Práce s obsahem textu (komu je text určen, co bylo cílem autora, porovnávat informace z různých zdrojů/s vlastní

zkušeností, porovnávat výhodnost nabídek, zhodnotit postavy...).

Dále učíme žáky:

- recitovat, rozvíjí literární tvořivost,
- práce s rozmanitými (vhodně vybranými) texty,
- zařazení textů s vtipnou pointou, každodenního života atd.
- práce s divadelním představením (otázku pokládáme předem – rozšiřujeme pole vnímání).

Jednodušší metody a techniky práce s literárním textem

a) Zařazení do kontextu/reality

- příběh nejdříve zasadíme do dne, který děti právě prožívají/do reálného světa/časoprostoru,
- umocní se prožitek i porozumění.

b) Předvídání

čtení stopujeme a dotazujeme se na (děti se snaží odhadnout):

- budoucí jednání postavy (rozdělíme představivost),
- emoční prožívání postavy (rozdělíme vnímavost),
- popis prostředí a postav (slouží k rozvoji slovní zásoby),
- atd.

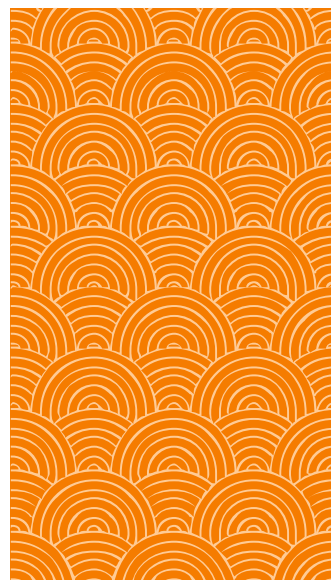
c) Komentování

- obvykle chápeme jednak jako doplnění informací k textu (které sděluje pedagog dětem) a vysvětlování informací, o nichž právě četl

d) Rekapitulace příběhu

- zopakování informací (toho, co už se v příběhu odehrálo),
- zařazujeme, kdykoliv si to příběh žádá,
- lze se ptát dětí – pak vidíme, jak je rozvinuto jejich sluchové vnímání, sluchová paměť + schopnost umět se vyjádřit/informace udržet v krátkodobé paměti a zopakovat je.

e) Vysvětlení významu slov a vět

- zejména slov neznámých, pojmů, obrazných vyjádření apod.,
- rozšiřujeme tak slovní zásobu,

f) Vysvětlení původu vlastních jmen

- zejména vhodné u pohádek,
- ponecháme děti, aby samy vymýšlely významy a jejich souvislosti,
- slouží k rozvoji slovní zásoby, lepšímu porozumění textu a rychlejšímu zapamatování si daných informací.

g) Ozvučení

- vícero způsobů:
 - text doplňujeme zvuky (současně se čtením, nebo po přečtení daného úseku),
 - děti vydávají zvuky ke čtenému textu (dupání, mlaskání atd.),
- zapojujeme děti co nejčastěji (celou skupinu i samostatně),
- základní ozvučení může být pomocí zvuků, anebo pohybu.

h) Kresba

- k příběhu v próze i básni,
- s výtvarným artefaktem vždy následně pracujeme (popis postavy/částí děje, co postava dělá, kam jde atd. – nemusí se shodovat s dějem).

ch) Vymýšlení názvu příběhu

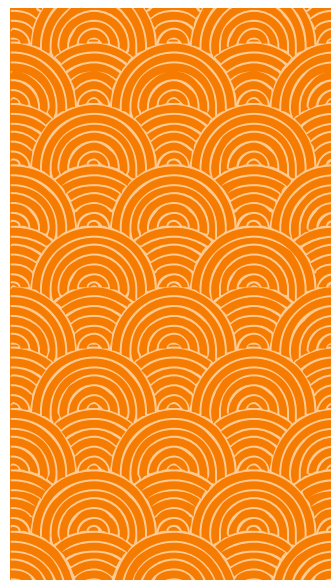
- práce se slovní zásobou.

i) Dokončení příběhu

- po přečtení části textu/začátku textu/veršovaného příběhu atd. se děti snaží tento dovyprávět.

Následné/doprovodné činnosti

- vždy u nich sledujeme nějaký cíl,
- nelze dělat jen tak bezprizorně.

Další metody práce s literárním textem

a) Doplnování textu

- slov, řádek/veršů/vět, událostí ap.,
- do veršů i prózy,
- snahou najít přesné znění (na rozdíl od „předvídání“).

b) Parafráze / Napodobení textu

- po návodu (přečtení jiného textu od autora, s odkazem na jiné vyprávění),
- vyprávění individuální, nebo ve skupině - každý řekne jednu větu,
- „skenují si“ (= přirozeně se učí) formu vyprávění, typy vět.

c) Rekonstrukce textu

- řazení samostatných veršů/vět do celku,
- volíme spíše krátké verše/věty.

d) Rekonstrukce příběhu

- hesla ze známého příběhu musí rozšifrovat a vystavět celý příběh (kočka a myš, obrovská, roste a roste...),

e) Vyprávění z pozice jiné osoby

- vyprávět z jiné pozice/role, než je obvyklé

f) Kondenzace / Redukce obsahu

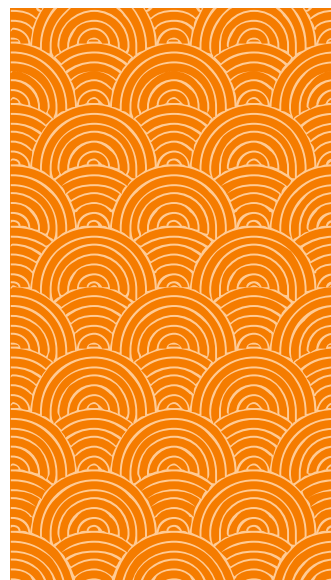
- zkrácení příběhu do telegrafické podoby (cca do pěti vět)

g) Tvorba osnovy

- slovně i výtvarně
- individuálně i skupinově (každý kousek),

h) Komparace textů

- u veršů i prózy,
- srovnávají, co mají texty společné (co do námětu, motivů, emočního působení atd.) a co mají naopak odlišného.

ch) Nadbytečná / nesprávná slova

- odhalování slov, která do textu nepatří,
- buď jsou opravdu nadbytečná = přidaná a narušují strukturu věty (odhalí to jazykovým citem), anebo nesprávná (nelogická, chybně řečená atd. – odhalí jazykovým citem, z kontextu dle významu atd.).

i) Zasazení postavy do příběhu

- libovolnou postavu, např. z vlastního obrázku zasadí do původního příběhu.

j) Přesazení postavy

- postavy z jednoho příběhu zasadí do jiného (i nově vytvořeného).

3. Psaní – úvod

Psaní je senzomotorická činnost závislá na zralosti jednotlivých oblastí CNS.

Žáci se učí psát jen písmena, která umí bezvadně přečíst.

Nutným předpokladem je:

- souhra mozkových funkcí a motoriky,
- sluchová pozornost,
- zraková a sluchová paměť,
- schopnost zrakové a sluchové diferenciace,
- zrakové a sluchové analyticko-syntetické dovednosti,
- schopnost časoprostorové orientace (zejména pravolevé),
- serialita (schopnost dodržet posloupnost hlásek),
- smysl pro rytmus,
- myšlení,
- grafomotorické a vizuomotorické dovednosti,
- korektní úchop,
- plynulý pohyb ruky po papíře,
- sedět ve správné poloze,
- schopnost zrakově pohybové koordinace.

Pohyby při psaní a kreslení vycházejí z pohybu velkých kloubů (z hrubé motoriky).

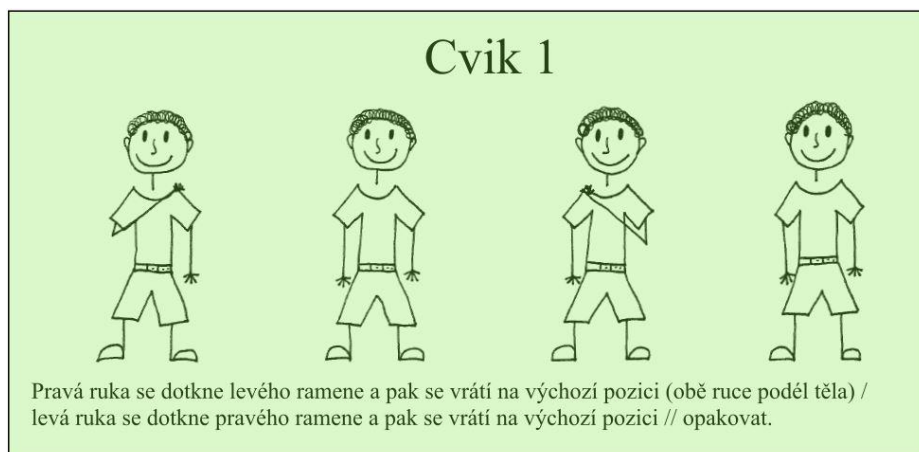
Nedaří-li se kreslení (popř. psaní), rozvíjíme v první řadě hrubou motoriku (= ovládání a držení těla, koordinace horních a dolních končetin, rytmizace pohybů).

Zařazujeme:

- chůzi,
- běh,
- hry,
- rytmická cvičení,
- rehabilitační tělocvik,
- koordinační cvičení.

Koordinační cvičení

Jsou velmi účinná, intenzivně rozvíjejí spolupráci hemisfér.

Další koordinační cviky naleznete v přílohách – ve složce koordinační cviky.

3.1 Lateralita a její vyhranění

Lateralitou míníme přednostní užívání jedno z párových orgánů (ruky, nohy, oka, ucha).

V případě ruky hovoříme o praváctví, leváctví, či nevyhraněné lateralitě (tzv. ambidextrie).

V současné době často bývá u dětí lateralita dlouho nevyhraněná, ještě i v 5 či 6 letech, což komplikuje nástup psaní (střídají obě ruce).

Důvodem je zejména fakt, že děti dostatečně neprocházejí činnostmi (v domácnosti, při hře), při nichž je potřeba používat jemnou motoriku.

Rozlišujeme 3 stupně laterality:

- a) slabý stupeň – dítě má obvykle šikvné obě ruce,
- b) střední stupeň – jednoznačné vyhranění, v případě přeučení by došlo ke zjevnému či skrytému poškození,
- c) silný stupeň – nejsilnější vyhranění, děti se nedají přecvičit (a samozřejmě by hrozilo poškození).

Přecvičení leváci:

- mají při čtení sklon k zrcadlovému čtení,
- při vynuceném psaní vznikají těžké poruchy (jde současně o motorický a intelektuální výkon, který zpětně narušuje vrozenou dominanci hemisfér, a tím intelektuální výkonnost).

Zkřížená lateralita:

Dominantní pravá ruka a levé oko – je nejčastější. Dominantní levá ruka a pravé oko.

Obvykle nezpůsobuje větší problémy, pokud se nespojuje s oslabením v další oblasti.

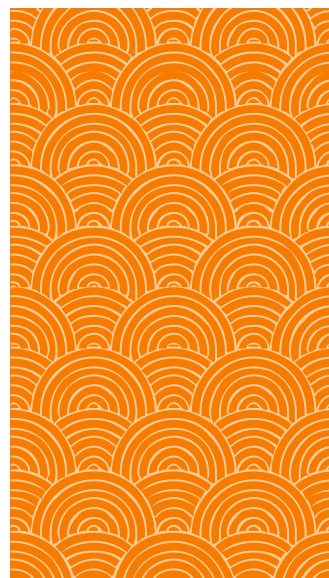
Jinak může způsobovat:

- zkreslené zrakové/sluchové vnímání,
- problémy ve vyhodnocování podnětů (dítě nevidí chyby ap.).

Vyhranění laterality

Potřebujeme-li podpořit vyhranění laterality, pak volíme následující postup:

- dítě musí min. 3x denně cvičit jemnou motoriku,

- je třeba volit rozmanitá cvičení (zapínat zipy, přebírat čočku, těstoviny...),
- cvičení musejí být intenzivní, rozmanitá (pak to dítě baví)
→ k vyhranění pak postačí 3-5 měsíců.

Je vhodné doporučit tento postup rodičům již u zápisu.

Příklady cvičení k vyhranění laterality:

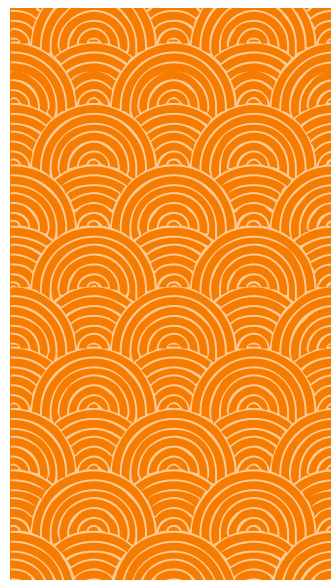
- zatloukání (kladívkem),
- šroubování,
- zasouvání (předmětů do otvorů),
- skládání (obrázků z drobných předmětů),
- navlékání (korálků...),
- provlékání (šňůrek otvory),
- hod míčem,
- kutálení míčem (trefování cíle),
- roztáčení káči...,
- zvonění zvonečkem,
- hra s pískem (používání lopatky),
- zvedání kyblíčku (s pískem, předměty) – přenášení,
- gumování,
- stříhání
- apod.

3.2 Návyky při psaní

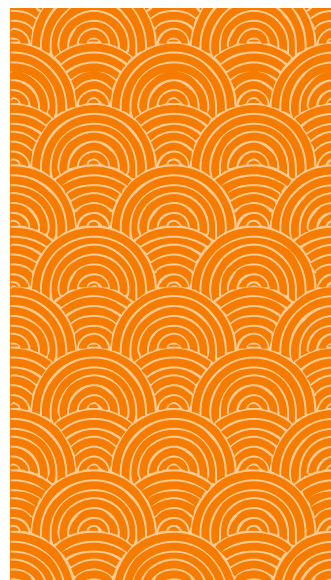
Při psaní je potřeba dodržet správné sezení, držení těla i korektní úchop psacího náčiní.

Sezení a držení těla

- dítě by mělo sedět na celém sedadle, minimálně na 2/3 sedadla,
- chodidla na podlaze (volně vedle sebe, doporučuje se pravou nohu mírně předsunout),
- trup dítěte by měl být mírně nakloněn dopředu,
- hrudník se nedotýká hrany stolu!,
- obě ramena stejně vysoko,
- obě předloktí jsou volně položena na desce stolu (vytvářejí stříšku),

- váha trupu spočívá na sedadle, loket/předloktí není plnou vahou na stole,
- lokty mírně přesahují přes okraj desky stolu (jsou mírně vzdáleny od těla),
- úhel v lokti je obvykle 80–90 stupňů, doporučuje se i více než 90 stupňů = tomu je potřeba přizpůsobit výšku lavice a výšku židle!,
- hlava je v prodloužení osy páteře a je mírně nakloněna nad podložku,
- vzdálenost očí od podložky 25–35 cm (= lokty se dotýkají stolu, přičemž ukazováčky lze položit pod oční víčka na stranách tváře).
- ideální vzdálenost židle od lavice je nulová (kolmice spuštěná z hrany lavice dolů protíná hranu sedadla židle), připouští se i záporná vzdálenost (židle je mírně zasunutá pod lavici), kladná vzdálenost se nepřipouští!,
- levák by měl sedět v levé části lavice,
- tradiční způsob výuky v lavicích je nezbytný,
- osvětlení (okna třídy) by mělo být zleva.

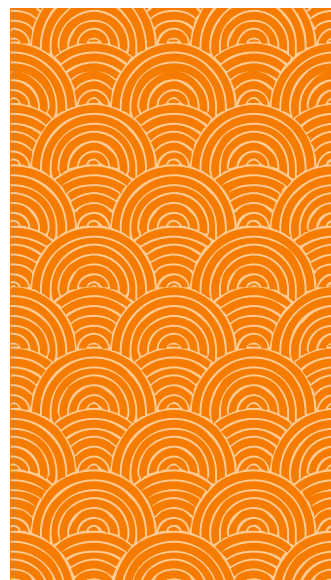
Poloha ruky

- ruka spočívá na malíčku,
- celá paže se pohybuje souběžně s řádky,
- žák píše zespodu,
- ruku vede pod řádky,
- druhá ruka přidržuje papír a posunuje ho dopředu a nahoru (aby si zachovával vzdálenost od těla).

Úchop

- korektní je špetkový úchop,
- cvičení špetky (palec, ukazováček, prostředníček): solit, uždibovat těsto...
- lze využít trojhranný program,
- všechny ostatní úchopy jsou nesprávné (včetně „křečovitých“ špetek),

- chybné úchopy omezují grafomotoriku, deformují písmena, způsobují brzkou únavu ruky a útlum poznávacích procesů, působí bolesti...
- tužku držíme 2–3 cm nad hrotem (lze užít gumičky na tužku a tečku na prostředníček),
- konec tužky směřuje mezi loket a rameno (rozmezí, není nutno směřování přímo k paži),
- tužku držíme lehce! (tužku můžeme vytáhnout směrem vzhůru),
- tužka svírá s plochou papíru úhel cca 45 stupňů,
- prsteníček a malíček se pohybují vždy pod řádkou a jsou mírně ohnuty dovnitř dlaně (k nácviku se doporučuje papírová kulička).

Sklon papíru

- sklon nelze stanovit přesně (okraj sešitu je od okraje lavice odchýlen většinou cca o 15–25 stupňů),
- pravák si natáčí sešit pravým horním rohem vzhůru,
- levák si natáčí sešit levým či pravým horním rohem vzhůru (dle potřeby),
- papír posouváme vždy od střední roviny těla (dána páteří a nosem) doprava (u praváků) / doleva (u leváků),
- v případě potřeby nemusí leváci sešit natáčet (řádky budou vodorovné),
- **nejvhodnější sklon sešitu musí vždy vycházet z potřeb a možností žáka!**,
- nejvhodnější sklon sešitu lze namalovat na lavici (popř. použít samolepku jako označení výchozího postavení).

Sklon písma

- vzorový sklon písma je 75 stupňů,
- tolerance je 60–90 stupňů,
- **pro levou ruku je snazší písmo stojaté,**
- **nově se u leváků toleruje i mírný sklon doleva,**
- **sklonem písma dítě netraumatizujeme!**

Nároky na žáka

Před každým psaním (i v jeho průběhu) je nutné zařazovat cviky na uvolnění ramenního a

loketního kloubu, zápěstí a prstů,

Nároků na žáka je mnoho, proto při nácviku připomeneme všechny, ale každý den se přednostně zaměříme na dodržení jen jedné zásady.

Upevňování návyků správného psaní musí být pro žáky srozumitelné, nenásilné!, hravé a zajímavé (vhodné je využití říkanek).

Samotné psaní na počátku výuky nemá přesáhnout délku 8–10 minut, časový úsek psaní navyšujeme postupně – **děti nepřetěžujeme!**, (max. délka psaní, k níž v průběhu roku směřujeme: 2 x 30 minut denně).

Zařazujeme aktivní přestávky při psaní i čtení (slouží k protažení v lavici i mimo ni).

Pro domácí přípravu je doporučován čas mezi 15. – 17. hod.

Žák používá měkké tužky, zdatný písar později pera – není cílem dospět k psaní perem v 1. třídě.

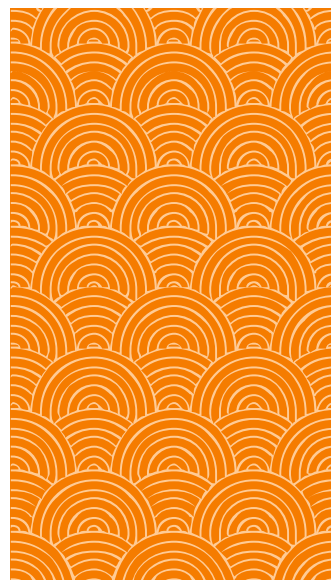
Žák musí mít možnost opravit si svůj písemný projev (vygumovat a přepsat) = nesmí být stresován vlastním výsledkem bez možnosti provést změnu.

Přechod od tužky k používání pera je rozhodnutí žáka.

3.3 Požadavky na písmo a psaní

Při psaní se uplatňuje analýza a syntéza (slyšeného) slova → dojde tak k pochopení:

1. vztahu mezi hláskami (zvuky) a písmeny (grafickými prvky),
2. jejich spojení ve slabice,
3. jejich spojení ve slově.

Základní požadavky na písmo/psaní:

- čitelnost - určuje kvalitu písemného projevu
- úhlednost - určuje kvalitu písemného projevu
- plynulost - podílí se na kvantitě písemného projevu
- hbitost - počet písmen za jednotku času (sleduje se až ve vyšších ročnících!)

V 1. ročníku se klade důraz na **čitelnost** a **úhlednost** písma, nikoliv na kvantitu!

Čitelnost

= písmena/čísllice odpovídají předepsaným tvarům,

- střední výška písmen po 1. ročníku je cca 5 mm,
 - střední výška písmen po 2. ročníku je cca 5-4 mm,
 - střední výška písmen po 3. ročníku je cca 4-3 mm,
- tvary písmen musí být zřetelné,
- sklon písma je obvykle 70-75 stupňů, toleruje se i 60-90 stupňů,
- diakritická znaménka musí být umístěna správně.

Úhlednost

= estetická hodnota písemného projevu,

- písmena se podobají předepsaným tvarům,
- písmena nejsou rozmazaná, výrazně přepisovaná apod.,
- tlak na psací náčiní je rovnoměrný a přiměřený,
- způsob vázání písmen je jednoduchý (písmo není přerušované).

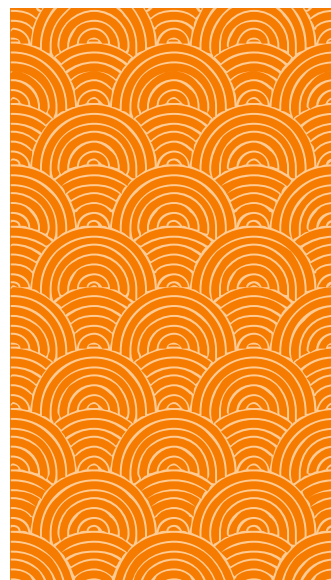
Plynulost

= vázání písmen,

- přispívá ke zvyšování rychlosti psaní.

Hbitost

- lze cvičit až ve vyšších ročnících,
- k automatizaci psacího pohybu dochází až ve 4. ročníku.

3.3.1 Kvalitativní a kvantitativní znaky písma

A Kvalitativní znaky písma

1. Tvar písma

= tvarově správně napsané písmeno,

- je důležité z hlediska čitelnosti, hbitosti a úhlednosti písma,
- v současnosti se preferují štíhlé tvary písmen (umožňují ekonomické/úsporné pohyby a rychlé psaní),

=> důraz je kladen na:

- psaní oválů (šišek) a štíhlé prvky písma (zejména u horního a dolního oblouku),
 - přiměřené protažení spojnic při spojování písmen,
- důležitý je správný vzor (dítě ho obtahuje, napodobuje...) => všude by měly být jednotné tvary (sešity, tabule, nástěnné obrazy...).

2. Velikost písma

- určuje ji zejména výška písmen,

- v 1. až 3. ročníku závisí velikost písma na:

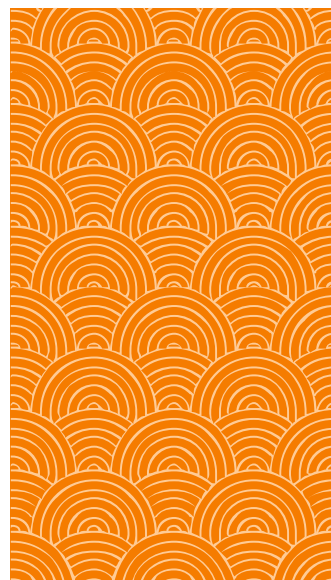
- úrovni psychického a fyzického zrání dítěte,
- na jeho psychosomatických možnostech,
- a na jeho grafomotorické zručnosti.

Této úrovni musí být přizpůsobena liniatura v písankách a sešitech!

- nejprve se píše velké tvary, postupně se zmenšují,

Na 1. stupni ZŠ se nesmí předčasně zmenšovat písmo, pokud nejsou zautomatizované pohyby při psaní tvarů písmen!

- V 1. ročníku je průměrná střední výška 6-5 mm (lépe je 5 mm),
- velikost písma souvisí s jeho šířkou (čím je menší, tím jsou písmena širší).

3. Úměrnost velikosti písma

= výškový poměr mezi písmeny střední výšky (např. i) a horními (např. l) a dolními (např. j) délkami písmen,

- poměr má být 1:1:1 (horní a dolní kličky vyčnívají nad a pod písmeno tolik, kolik je střední výška písmen),
- individuální zvláštnosti se povolují, pokud to nebrání čitelnosti/úhlednosti písma.

4. Stejnoměrnost velikosti písma

= dodržování stejné výšky u písmen téhož druhu,

- je to velmi obtížné!,
- osvědčilo se:
 - využití pomocné liniatury a její postupné opouštění,
 - a využití předtištěných písmen na začátku a na konci řádku.

5. Jednotažnost a vazebnost písma

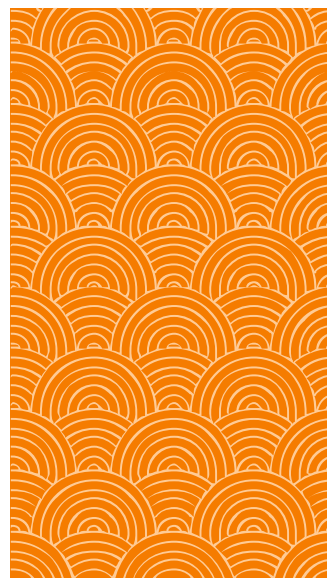
= psaní písmen/slabik/slov jedním tahem bez přerušení => rychlejší psaní.

- nelze dodržet u psaní dvojtažných (K, T, X) a trojtažných (F) písmen,
- obtížné jsou spoje s písmeny: b, v, o, s, l, B,
- při psaní diakritiky se narušuje jednotažnost/vazebnost a zpomaluje se rychlost.

? Kdy psát diakritická znaménka? (klady + a zápory -)

a) *Až po napsání celého slova:*

- + vede to ke kontrole vlastního zápisu,
- žák píše něco jiného, než se říká,
- žák více zapomíná doplnit diakritická znaménka,
- napsat jednotažně dlouhé slovo je příliš obtížné (objevují se obtíže při posunu ruky po papíře).

b) Současně s písmenem:

- + žák píše, co slyší/vidí,
- + neztrácí čas dvojitým čtením a dodatečným doplňováním diakritiky,
- + méně často zapomíná doplnit diakritická znaménka,
- + kontrolu provádí v průběhu psaní i po napsání.

Nejpozději na konci 1. ročníku by žáci měli psát diakritická znaménka současně s každým písmenem.

Pokud žák nezvládá psaní slov jednotažně, píše diakritiku současně s písmenem hned od začátku nácvičku psaní.

Dysortografici píší diakritická znaménka ihned po napsání písmene, aby na ně nezapomínali.

6. Sklon písma

= úhel, který svírá šikmá čára shora dolů se základní linkou,

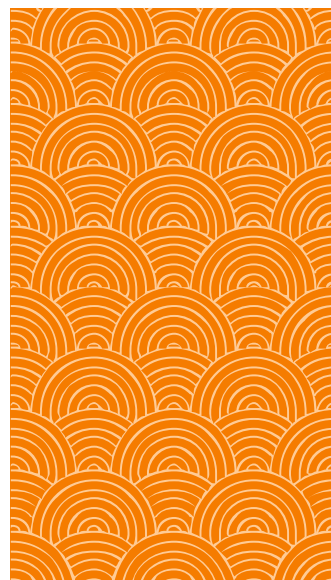
- vzorové písmo má sklon 75 stupňů,
- optimální sklon je 60 až 90 stupňů,
- úhel menší než 60 stupňů = písmo je ležaté, málo čitelné,
- úhel 90 stupňů = písmo je stojaté,
- sklon větší než 90 stupňů = písmo je zvrácené,
- osy písmen ve slově směřují do jednoho bodu = sklon vějířovitý,
- osy v celém rukopisu mají odlišný sklon u každého písmene = písmo rozvrácené (nejhůře čitelné).

Nejdůležitější je (z hlediska čitelnosti a plynulosti) jednotný sklon písma.

Vnější příčiny nesprávného sklonu písma:

- nesprávná pozice těla při psaní,
- nevhodné rozměry lavice,
- nevyhovující psací potřeby,... – je třeba je odstranit.

Vnitřní příčiny nelze odstranit (omezená pohyblivost svalstva/klobů... poruchy v CNS).

7. Rytmizace písma

= pravidelný a rytmický pohyb ruky po papíře,

- rytmiizace pomáhá překonávat počáteční obtíže při psaní,
- u žáků je třeba vypěstovat rytmický pohyb: rytmicky střídat napsání písmene a posunutí ruky,
- rytmiizaci zpočátku napomáhají delší spojovací čáry mezi písmeny.

8. Hustota písma

- rozestupy mezi písmeny – musí být stejnoměrné,
- mezery mezi slovy v řádku – musí být stejnoměrné,
- vzdálenost mezi řádky – toto není úkolem 1. ročníku (správné řádkování se učí žáci až ve 3. ročníku, kdy se začínají učit psát na nelinkovaný papír bez podložky).

9. Úprava písemností

- např. psaní od začátku linky do konce,
- je třeba dodržet ve všech předmětech.

10. Tlak v písmu

= přítlak na podložku,

- projevuje se hloubkou tahu,
- žáky vedeme k tomu, aby netlačili.

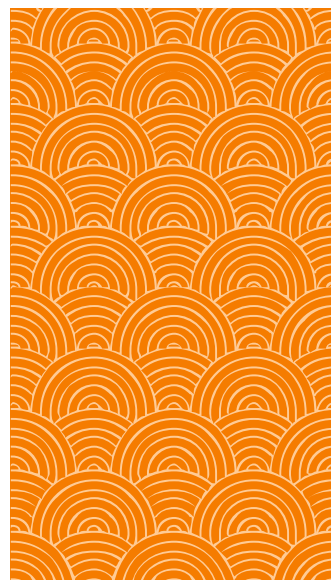
B Kvantitativní znaky písma

je jen jeden:

Rychlost psaní

- vyjadřuje se počtem písmen napsaných za určitou časovou jednotku (obvykle za minutu).
- bereme v úvahu individuální rozdíly,
- na druhou stranu ani nenutíme žáky k příliš pomalému psaní.

Hbité psaní není požadavkem 1. ročníku!

Orientační hodnoty:

konec 1. ročníku - cca 10 písmen/min.,

konec 2. ročníku - cca 20 písmen,

konec 3. ročníku - cca 30 písmen,

konec 4. ročníku - cca 40 písmen,

konec 5. ročníku - cca 50 písmen.

Jako písmeno se počítá i diakritické znaménko.

3.4 Psaní – přípravné období

Psací pohyb vytvářejí prsty, zápěstí, předloktí a paže.

V přípravném období se zařazují motorické a kresebné cviky:

- uvolňují paži a ruku,
- cvičí koordinaci oko-ruka,
- cvičí zrakové vnímání a zrak.diferenciaci,
- učí záměrné pozornosti,
- cvičí volní úsilí.

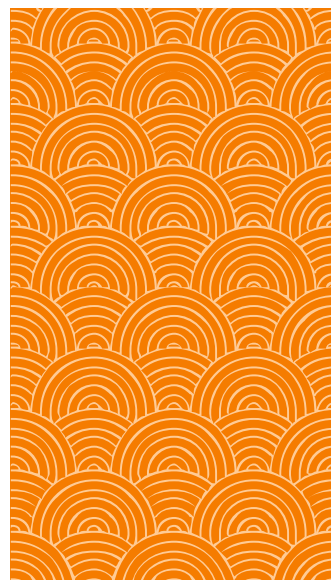
Postup:

1. až 2. týden v září zařazujeme:

- motorické cviky,
- uvolňování rukou pomocí činností: stříhání, modelování, skládání, obkreslování...
- grafomotoriku (ležaté osmičky a šišky) – vždy oběma směry, na A3/A4,
- koordinační cvičení (slouží k rozvoji spolupráce hemisfér).

3. týden v září přidáváme:

- kresebné cviky.

1. Motorické cviky

- zařazujeme pravidelně (předcházíme svalové ztuhlosti, křeči),
- provádí se vždy před nácvikem kresebných cviků či vlastního psaní, a rovněž během vlastního psaní,
- uvolňují pohyby paže a ruky,
- výběr cviků musí být účelný,

zařazujeme cviky, které:

- procvičují všechny svaly, které se účastní psaní,
- podporují pohyb v řádce,
- přecházejí od jednoduchých pohybů/tvarů ke složitějším,
- vyžadují přesné ovládání svalů ruky,
- přesnější koordinaci oko-ruka.

rytmické cviky: odstraňují nežádoucí pohyby, automatizují žádoucí pohyby, cvičí pružný psací pohyb,

jemné pohyby prstů: vývoj pohybu prstů souvisí s vývojem řeči (např. stínová hra).

Postup:

- začínáme cviky, které uvolňují ramenní klouby, paže a předloktí,
- následují cviky, které uvolňují zápěstí a prsty,
- vždy k pohybu motivujeme (jako „hrajeme na klavír“, „meleme kávu“, „mícháme polévku“, „píšeme na počítači“, „trháme jablíčka“, ukazujeme „padání sněhu/paprsků“ atd.) = provádíme hravou formou.

2. Kresebné cviky

Provádí se po uvolnění ruky motorickými cviky.

- jsou to tvary a pohyby potřebné k osvojení písma,
- pohyb ruky musí být rovnoměrný, plynulý a rychlý,
- uvolňují a rozvíjejí pohyb ruky/prstů,
- cvičí plynulost pohybů,
- navozují jistotu provedení pohybů,

- zbavují ruku napětí a třesu,
- cvičí koordinaci mozkových center, zrakových orgánů a svalů ruky,
- mají i diagnostickou funkci (zobrazují vývoj grafomotorických dovedností dětí),
- podporují grafomotorický vývoj žáků.

Pravidelnost tvarů není důležitá, důležitý je svižný a uvolněný pohyb ruky po papíře.

S kresebnými cviky se pracuje delší čas, a proto je nutné neustále obměňovat motivaci.

Atmosféra ve třídě musí být pozitivní. Děti musí mít radost ze svého tvoření.

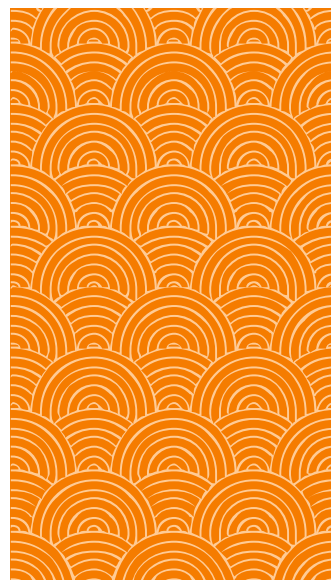
Postup:

S **kresebnými cviky** se začíná nejpozději 3. týden v září.

- využíváme motivace (obvykle nápodobou pohybu: žába skáče, motáme klubíčko, kuřátko zobe...),
- k psaní používáme měkký materiál (tužka č. 1, uhel, hruška, tupá pastelka...) s dostatečně dlouhým držátkem, lepší je trojhranné psací náčiní,
- cviky také provádíme rukou do prostoru, mokrou houbou/štětcem na tabuli, prstem do pískovničky,...
- nejdříve se píše vstoje na formát A3 (psací náčiní se drží výše – cca v polovině), pak formát A4,
- cviky se opakují, jsou různě velké, mohou být i různě barevné,
- jednotažné cviky jsou složitější – neplní ale funkci uvolňovací, slouží jen k rozvoji grafomotorických dovedností.

Kresebné cviky se neznámkuje, hodnotíme je pěkným razítkem/obrázkem ap.

Zařadit se může i psaní hůlkovým písmem (příprava na psaní psacím písmem, žák se učí orientovat v liniatuře), ale samo o sobě to nestačí – chyběl by „tah“. V září a říjnu můžeme kombinovat kresebné cviky s hůlkovým písmem.

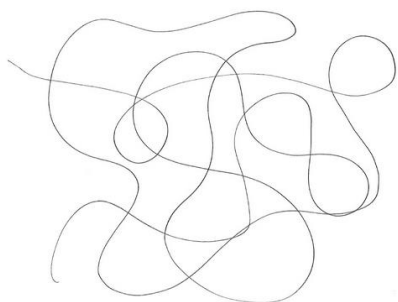
Kresebné cviky musejí být plynulé, nikoliv trhavé.

Kresebné cviky **zařazujeme i v průběhu roku** při nácviku psacích písmen. Slouží to k procvičení a upevnění daného tvaru i k oživení výuky.

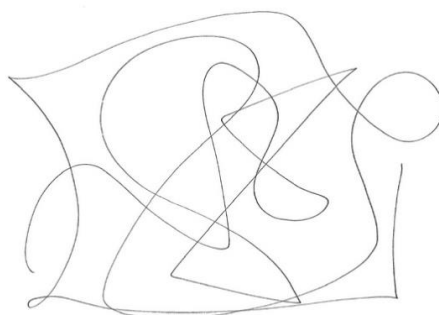
3.4.1 Kresebné cviky – přehled

(formát A3 = cviky se provádí vždy ve stoje, formát A4 = vsedě), písanky.

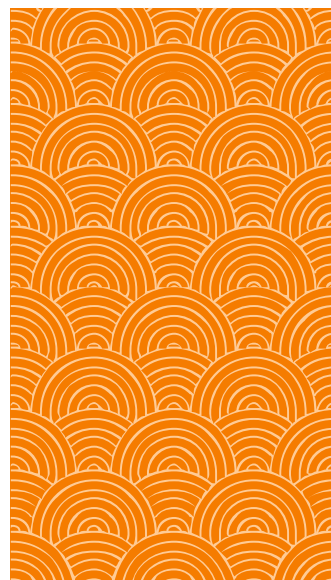
- **Čmárání všemi směry:** stoj (vsedě je paže nepodepřená), linie nepřerušená – bez trhu, A3 (A4).

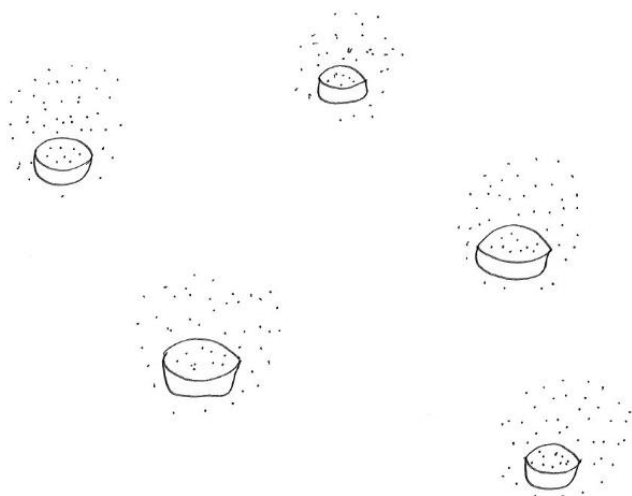
SPRÁVNĚ

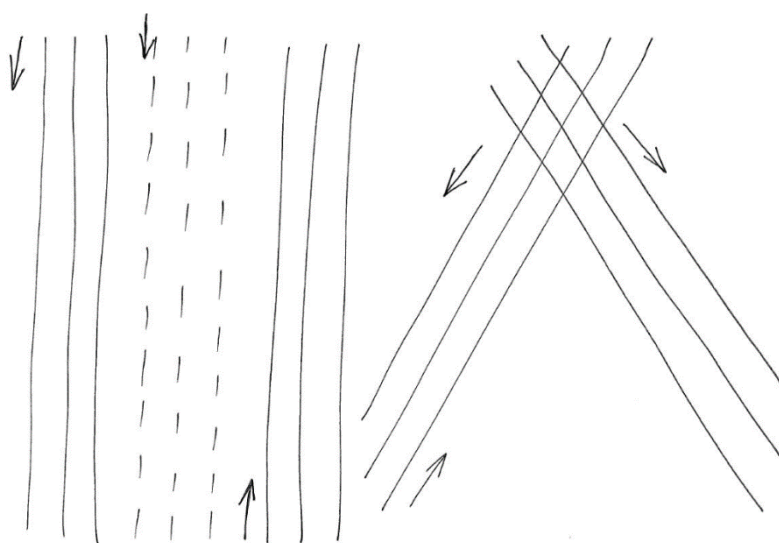
CHYBNĚ

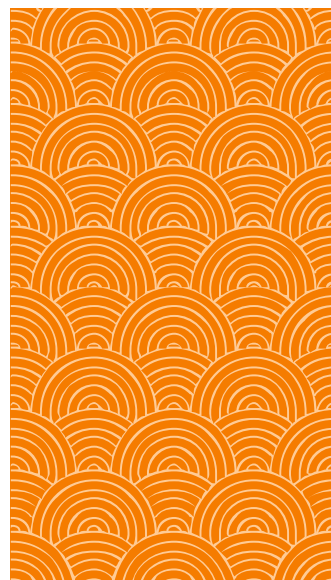
- **Tečky:** sed (paže podepřena), pohyb vychází ze zápěstí, tvoříme na menším prostoru, cvik rychle unavuje.

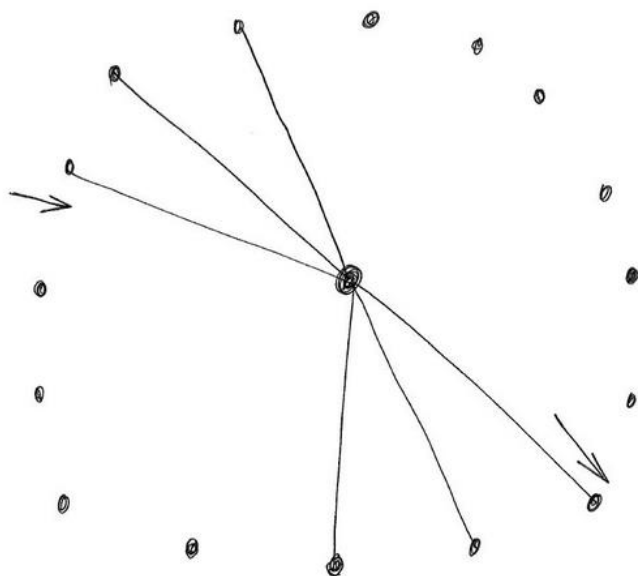
- **Čáry:** dlouhé = ruka nepodepřena, poloviční/krátké = ruka mírně/zcela podepřena.

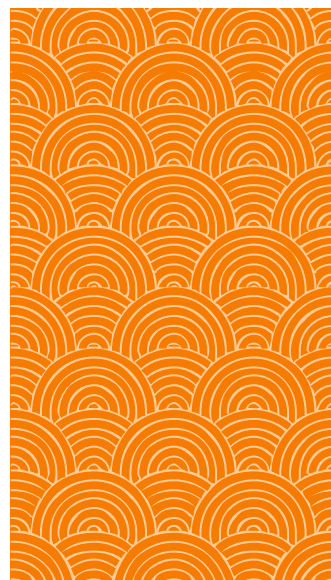
1. svislé čáry shora dolů
(stoj/sed, papír na šířku),
2. svislé čáry shora dolů přerušované
(sed, A4),
3. svislé čáry zdola nahoru
(stoj/sed, papír na šířku),

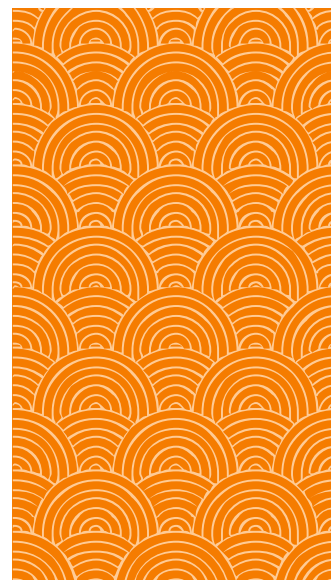
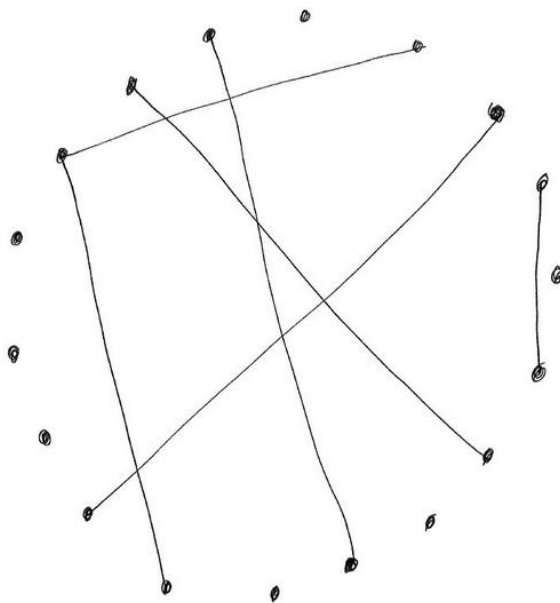
4. šikmé čáry shora dolů
- zprava doleva,
5. šikmé čáry shora dolů
- zleva doprava,
6. šikmé čáry zdola nahoru
- zleva doprava,
7. příčné čáry směrem dovnitř
- kreslíme od pevného bodu k pevnému bodu,

8. příčné čáry směrem ven
- kreslíme od pevného bodu k pevnému bodu,

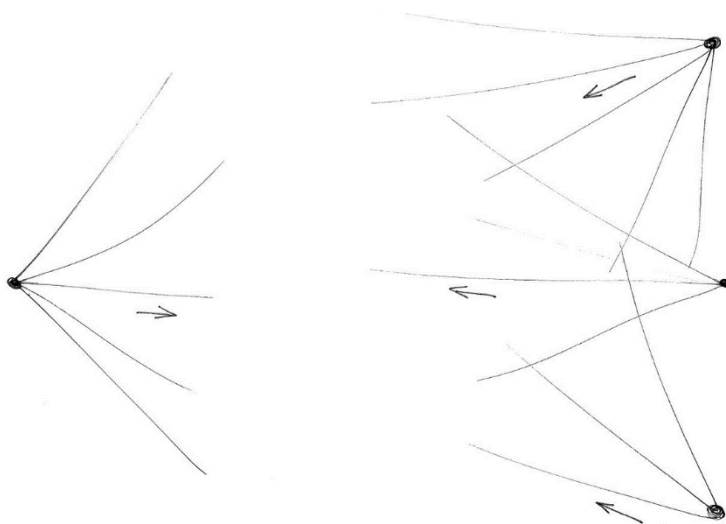

9. přímé čáry různými směry (v kruhu)
- od pevného bodu k pevnému bodu,

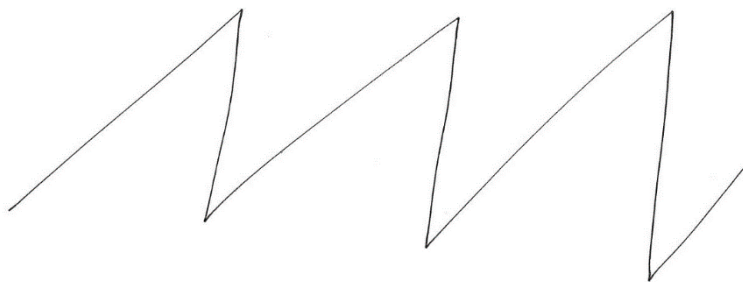

10. črtání

- nácvik z jednoho bodu,
- větší formát papíru,
- stoj, ruka není podepřena,
 - i. črtání z jednoho bodu vlevo dole,
 - ii. črtání z jednoho bodu vpravo dole,
 - iii. črtání z jednoho bodu uprostřed (nahore/dole).

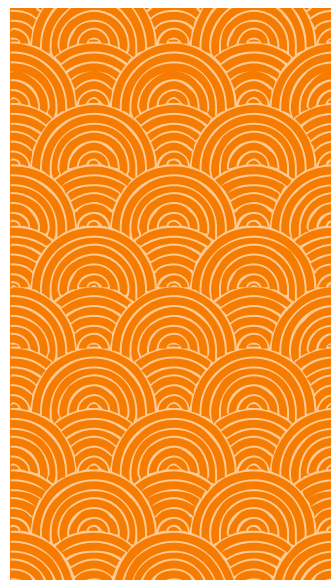
11. lomená čára (ostrý obrat)
stoj, větší formát,

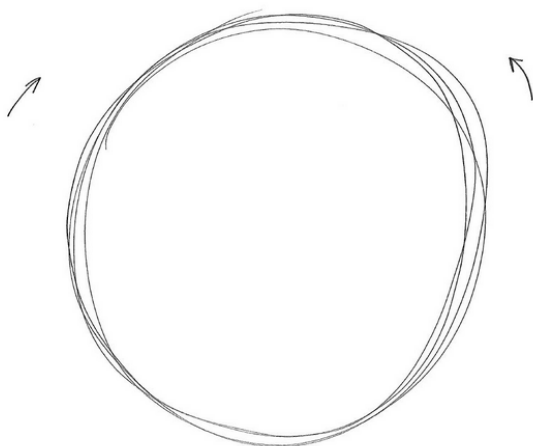
12. vodorovná čára zleva doprava,
- nepředkresluje, zpočátku není nakreslen
cíl, paže jen lehce podepřena,

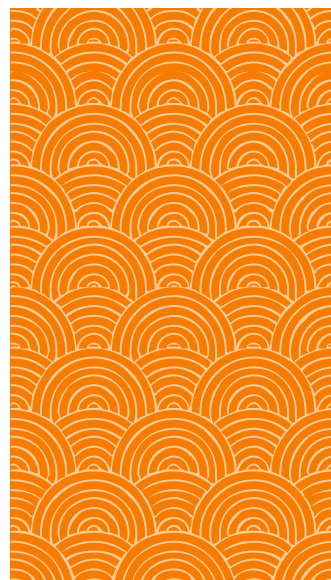
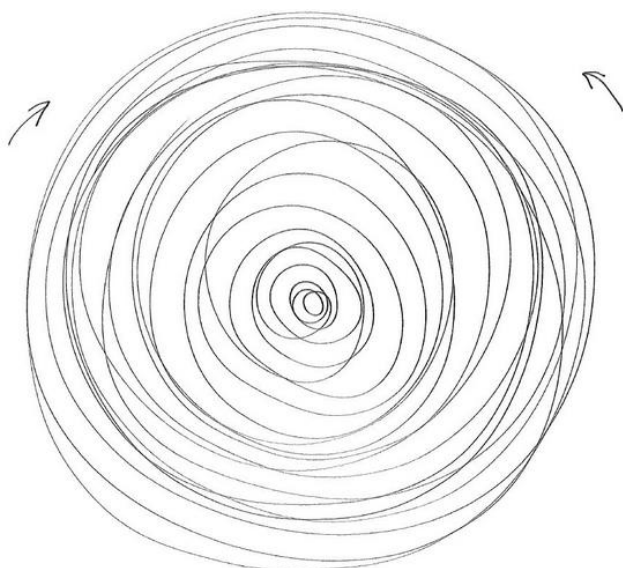
13. nácvik spojování čar do tvaru
(vertikálních i horizontálních/plot, žebřík, síť).

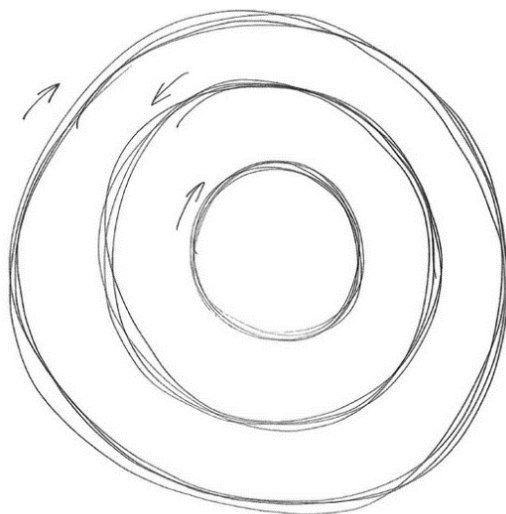
- **Kruhy:** stoj/sed – paže nepodepřena, A3/A4, nepřerušená linie,
 1. kroužení oběma směry-kružnice,

2. klubíčka oběma směry,

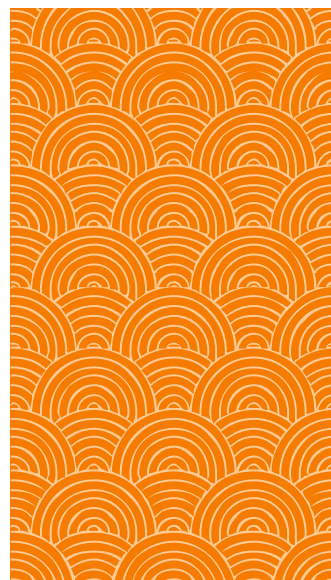
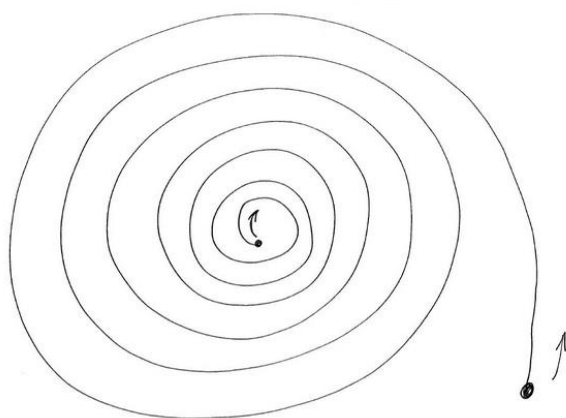
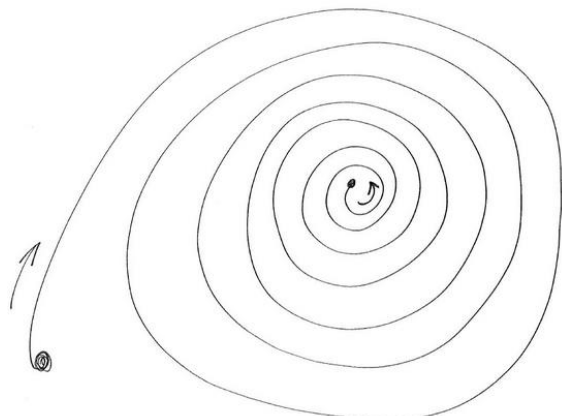

3. kola – samostatná (mění se směry kroužení),

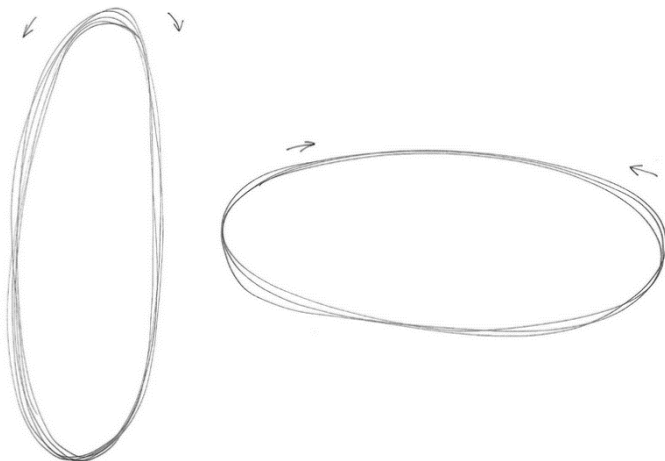

4. spirály (šneci, závitnice) dovnitř
– zleva, zprava,

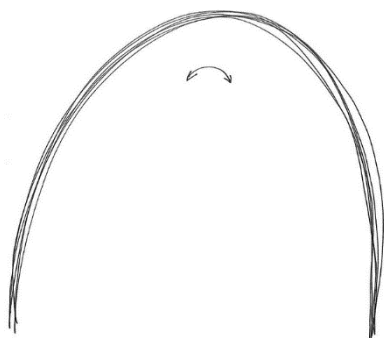
5. spirály (šneci) ven – doleva, doprava.

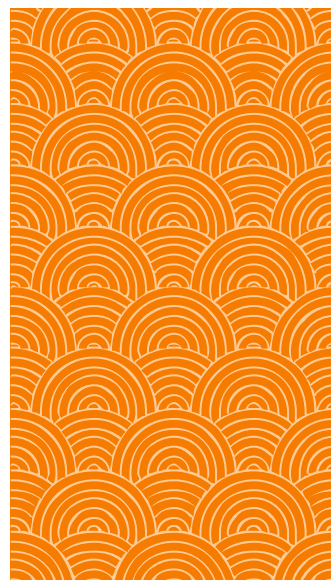
- **Ovály (šišky):** A3 (stoj, bez opory), A4 (sed, max. mírná opora lokte), A5 (pohyb vychází ze zápěstí, mírná opora lokte) – dráhu lze určit obrázkem,
 1. stojaté šišky – oba směry,
 2. ležaté šišky – oba směry.

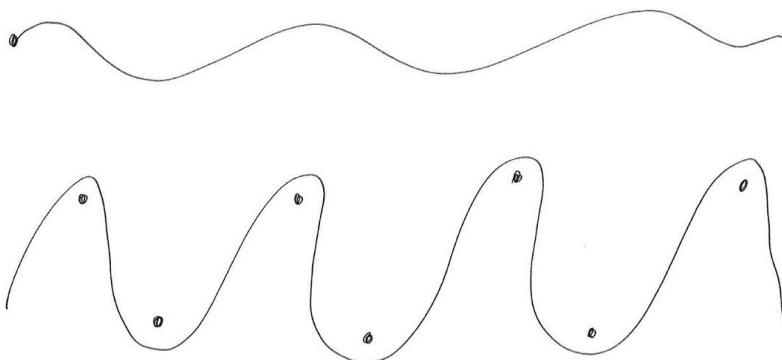
- **Oblouky:** stoj/sed-paže nepodepřena, A3 (A4), dráha předkreslena, později od značky ke značce.
 1. horní oblouk s vratným tahem,

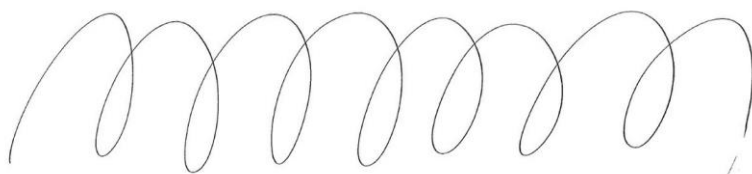
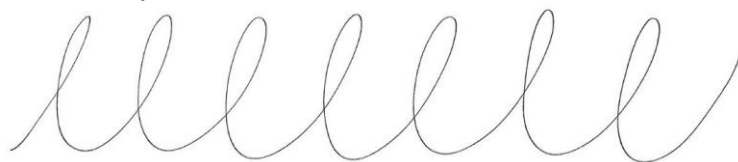
2. dolní oblouk s vratným tahem,

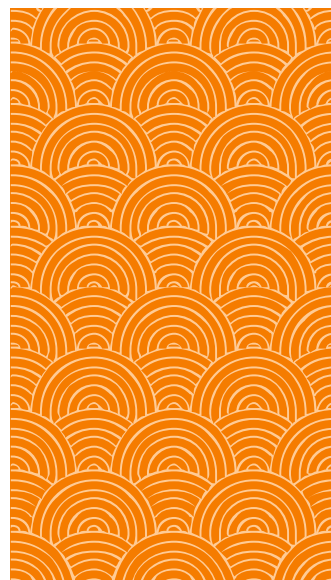
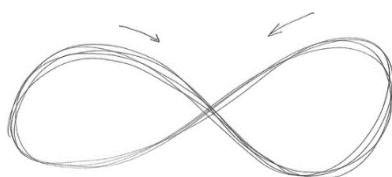
3. vlnovka volně kreslená,
4. vlnovka.

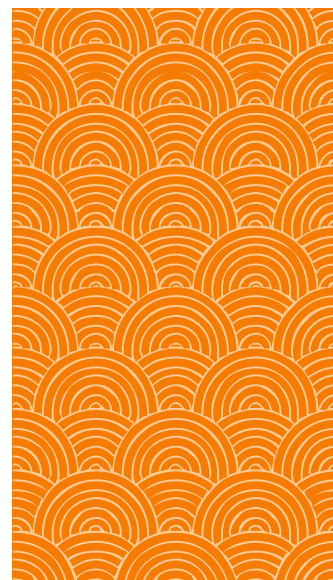
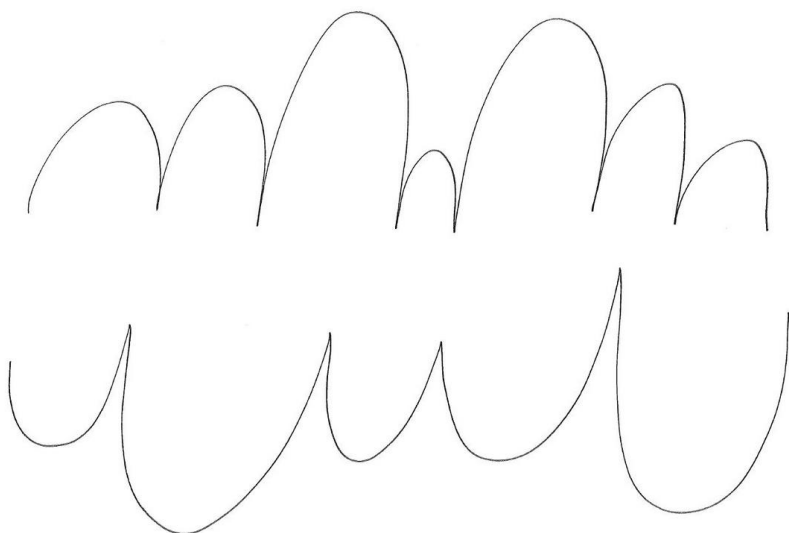
- **Kličky (smyčky):** stoj/sed – dle velikosti,
 1. horní smyčka,
 2. dolní smyčka

- **Ležatá osmička** – oba směry.

- **Hadovka** – dnes už se moc necvičí.

Nevhodné jsou cviky prováděné na svislé ploše křídou, fixem ap.

Klouby se neuvolní, dochází k protitlaku.

Grafomotorické cviky ve vyšším rozlišení naleznete v přílohách.

3.5 Prvky písma

Tímto v podstatě začíná vlastní výuka psaní.

- tahy se píší do vymezeného prostoru (liniatury),
- předepsané vzory mají stanovený tvar, velikost a sklon,
- cílem je předepsané vzory co nejpřesněji napodobit,
- důkladné zvládnutí prvků písma je podmínkou správného a rychlého psaní vlastních písmen,
- písmena se většinou skládají z více prvků či jejich částí,
- vždy je třeba zdůraznit vztah mezi prvkem a písmenem/písmeny (působí to motivačně, jen mechanický trénink nemá význam),
- k psaní prvků vždy dítě rozmanitě motivujeme,
- písanky řeší kresebné cviky a prvky písma různě (mnohdy to kombinují),
- velkým pomocníkem jsou pomocné linky (učitel/rodič je dopíše dítěti do sešitu, je-li potřeba),

- psací prvky je vhodné cvičit jako celek – tj. nacvičí se nejdříve všechny psací prvky, než se přistoupí k psaní písmen (obv. konec září až počátek října),
- jednomu psacímu prvku věnujeme více půlhodin,
- žáka učíme posoudit a ohodnotit napsaný prvek na tabuli/v sešitě.

Nespěcháme, důkladně cviky vycvičíme, důležitá je pozitivní atmosféra, pochvala!

Liniatura

Úplnou liniaturu tvoří základní linka a tři pomocné linky:

1. pomocná linka = pro písmena střední výšky,
2. pomocná linka = pro písmena horní délky,
3. pomocná linka = pro písmena dolní délky.

Pomocné linky:

- jsou jen lehce naznačeny (výrazná je jen základní linka),
- při jejich užití se žák plně soustředí na tvar písmene/psacího prvku, nikoliv na velikost (= je tedy zachována zásada jedné obtížnosti).

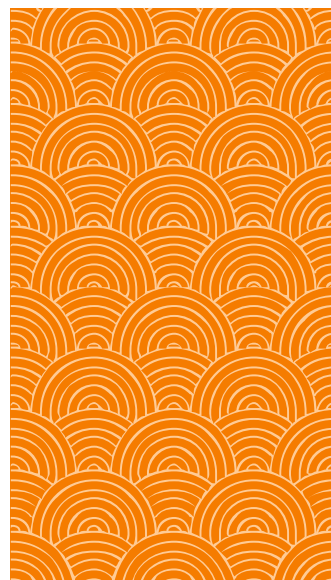
Dítě se soustředí na:

1. tvar písmene/prvku,
2. (když ho bezpečně zvládne) soustředí se na stejnoměrnou velikost písmen/prvků.

Orientační body

Na začátku psaní a slabším pískařům i v průběhu lze pomoci orientačními (pomocnými) body = křížky, které označují místo, kde se písmeno setkává s linkami.

Orientační body a pomocné linky plní funkci pouze v případě, když je žák seznámen s tím, jaký plní účel (tj. pracuje s nimi vědomě, nikoliv mechanicky).

Prvky písma v písankách

- do jisté míry se od sebe písanky liší,
- mohou obsahovat tahy kresebných prvků – funkce jejich nácviku je ale jiná,
- řazeny dle obtížnosti od nejlehčích po nejobtížnější.

Základní prvky písma:

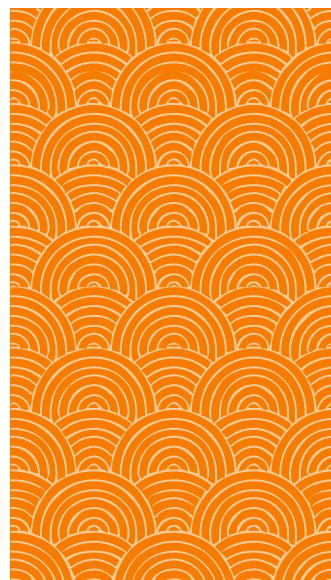
- šikmá čára shora dolů
– různě vysoké, vedené i přes linku,
- šikmá čára zdola nahoru
- i s prohnutím,
- šikmá čára zdola nahoru a shora dolů s ostrým obratem
– vedené i přes linku,
- horní zátrh,
- horní zátrh se začátkem nad linkou,
- dolní zátrh,
- složený zátrh s protažením,
- složený zátrh se zúžením
- se začátkem i nad linkou,
- horní smyčka,
- dolní smyčka,
- kapička na drátě.

3.6 Psaní písmen

Následuje po nácviku prvků písma.

Posloupnost psaní písmen je dána:

- obtížností písmene (od nejjednodušších tahů po nejkomplikovanější),
- písmeno musí být upevněno ve čtení,
- žáci musí hlásku k danému písmenu perfektně sluchově rozlišit (jak diferencovat od ostatních hlásek, tak analyzovat v konkrétních slovech).

Žák píše tužkou nebo perem (modře), nepíše do písanek pastelkou (obecně platí, že červená barva je barva učitele).

Malý tiskací tvar se žáci psát neučí.

Postup při výuce:

1. *Sluchová analýza slova*

- žáci vyčleňují ze slov hlásku k novému písmenu, a to ve všech pozicích ve slově, tj. na začátku, uprostřed i na konci slova, na začátku slova = tzv. poznávání **náslovné** hlásky k danému písmenu).

2. *Poznání tvaru písmene*

- vychází se od známého tvaru tiskacího písmene, srovnává se s psacím (vepisování psacího tvaru do tiskacího – hledání podobností, vepisovat nelze u všech písmen),
- žáci se učí poznávat, z jakých prvků se psací písmeno skládá (prvky už mají všechny nacvičené),
- tvary písmen srovnávají s předměty,
- pomoc v podobě rytmických říkanek,
- apod.

3. *První fáze psaní* – učitel píše písmeno na tabuli a žáci píší tento tah do vzduchu (do písku, modelují ho, tvarují z drátku, vystřihují atd.).

4. *Druhá fáze psaní – obtahování*

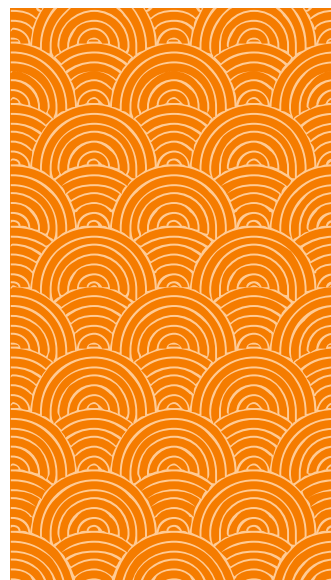
- žáci obtahují velký vzor v písance – rytmicky (cca 3x až 5x),
- do vzoru si mohou předem vyznačit orientační body – s vědomím, k čemu slouží,
- všímají si sklonové čáry a pomocných linek – poznávají jejich funkci.

5. *Třetí fáze – vlastní psaní*

- žáci postupují od největších tvarů k nejmenším,
- zpočátku napíšou 2 až 3 tvary a teprve po kontrole učitelem dopíšou řádek!,
- v současné metodice se preferuje **prevence chyb** před jejich složitým odstraňováním!

6. *Sebekontrola*

- učíme žáky posuzovat svůj vlastní výkon.

U sebekontroly se doporučuje využívat:

- žák vyznačí správně napsané tvary v řádku (u nově osvojeného písmene), např. žlutě je podtrhne, udělá vedle povedených tvarů žlutou hvězdičku,
- žák vyznačí nejlépe povedené písmeno v řádku (při procvičování), např. žlutě ho podtrhne, udělá vedle daného tvaru žlutou hvězdičku,
- + lze připojit vyznačení nejméně povedeného písmene v daném řádku (využívá se jen současně s pozitivním hodnocením), vybraný tvar si označí např. lehkým přeškrtnutím žlutě.

Provádět sebekontrolu je v současné metodice nezbytné.

Snažíme se učit psát žáky **uvědoměle**, ne mechanicky! Proto je důležité dodržet postup, aby došlo ke skutečnému poznání tvaru.

Všechny informace o tom, jak psát a co dělat a nedělat, je potřeba sdělit žákům **předem**, ne až při procvičování, když se žáci začnou dopouštět chyb!

Orientační body, pomocné linky a sklonová čára je nutné užívat **vědomě**, žák musí dostat informaci, k čemu slouží, musí poznat dobře jejich funkci a jak je využít – v opačném případě neplní funkci žádnou!

Orientační body si žák vyznačuje jen u vzoru/vzorů.

Pokud žák pozná chyby, ale přesto je píše, znamená to, že u něj ještě není dostatečně rozvinuta koordinace intelektuální a motorické složky.

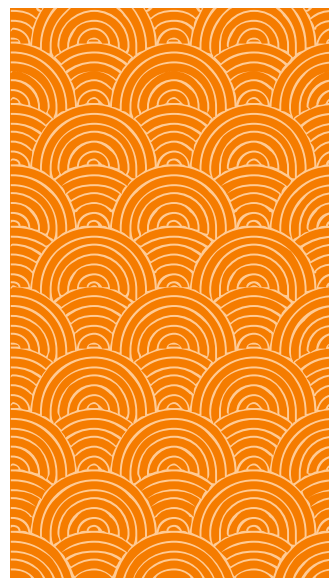
Uvedená metoda psaní podporuje rozumové operace.

Psaní nesmí být jen mechanická nápodoba, nýbrž rozumová aktivita.

V tomto období je nevhodné, aby tvary písmen psali žáci na tabuli křídou či fixem.

3.6.1 Podmínky psaní

Dítě musí být odpočaté (proto využíváme ranní vyučovací hodiny).

Dítě musí být rozcvičené (využívat motorická cv., kresebný cvik atd.).

Zpočátku píší děti maximálně **8 až 10 minut**, nebo maximálně **3 až 4 řádky** do sešitu za hodinu.

Využívání pomocné liniatury musí být dočasné, jinak brzdí rozvoj písářských schopností:

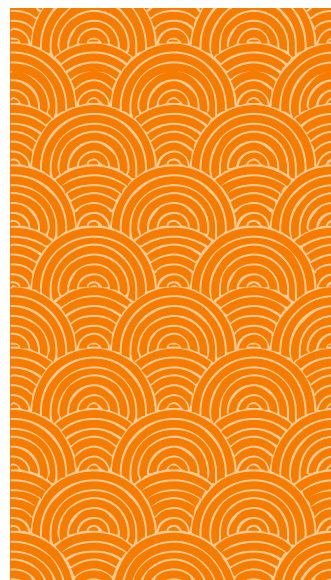
- u výborných žáků využíváme pomocnou liniaturu u prvních 8 písmen, pak ji zkoušíme opouštět,
- u průměrných a slabších žáků využíváme pomocnou liniaturu u prvních 14 písmen, pak ji zkoušíme opouštět,
- v individuálních případech necháváme pomocnou linku pro střední výšku písmen,
- tato doporučení modifikujeme dle potřeb konkrétního žáka.

Žák musí být často a dostatečně chválen a pozitivně motivován.

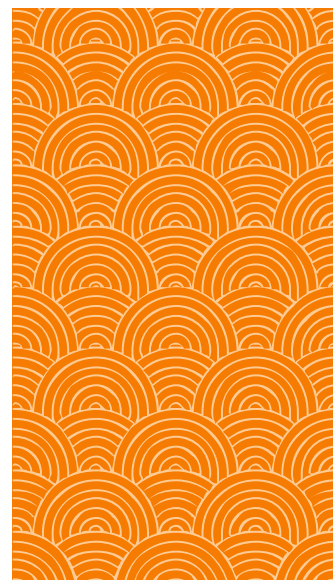
V době nácviu písmen nesmí být psaní jen nudným stereotypem.

Několik poznámek:

- Jednotná oficiální norma pro psaná písmena není vydaná – normou je v podstatě písanka (všechny ostatní materiály pro děti by měly být ve stejné verzi).
- *Kapička na drátě* – dítě musí při psaní „jet“ kousek po horní lince, i za cenu, že bude kapička hranatá.
- *Malé a* – po obratu se musí tah směrem k dolní lince vracet co nejdál, neroztahovat tvar.
- *Malé z* – má dvě podoby, vhodnější je verze s kličkovým obratem (klička je placatá a leží na lince. Vhodné je využít malého „r“ – s průpovídou, že „r“ se zlobí → vytvoříme „z“).
- Podoba „z“ s „vlnou“ vede k přílišné deformaci, roztahování tvaru, zvláště při vyšší rychlosti psaní. Je hůře čitelné.
- *Malé s* – má dvě podoby: otevřené a zavřené.

- *Lísteček lípy* – už se nezařazuje do kresebných cviků, malé „s“ se z něho už nevyvozuje – prohnutí se nenacvičuje, vytvoří se časem samo.
- *Malé f* – malý kličkový obrat může protínat linku.
- *Malé v* – často děti píší nevhodnou bambuli (velkou kličku).
- *Malé o* – často děti píší velkou kličku (ruka se ale jen vrací zpět po tahu).
- *Malé p* – písmeno přesahuje pomocnou linku jen o malý kousek, jinak je to chyba.
- *Malé c* – v některých písankách je u malého „c“ levotočivý závit – to je chybně, tento závit má být pouze u velkého C.
- *Písmena q, Q, w, W, x, X* – zařazujeme až ve 2. ročníku. Nestačí naučit písmena psát, je potřeba je občas procvičit ve slovech, ve větě (totéž platí u čtení).
- *Malé „x“* – začíná se dolní mističkou a čáru vedeme nahoru.
- *Velké D* – svislou hadovku necvičíme, vytvoří se časem sama, jako prvek písma se využívá svislá čára směrem dolů (déšť).
- *Velké P, B, R* – učí se po sobě, začíná se „P“. Vepisují se do tiskacích písmen (P, B, R). Svislá hadovka – mírně prohnutá čára – se už neučí, časem se vytvoří sama.
- *Velké „P“* – musí být otevřené, horní část končí kousek nad pomocnou linkou, nebo se jí může i dotýkat.
- *Velké „R“* – klička musí být ležatá.
- *Velké „B“* – klička musí být ležatá, písmeno musí být otevřené.
- *Velké C* – píšeme malou čárku + obtočíme malou hlavičku (= levotočivý závit). Velikost hlavičky se dnes už tak úzkostně neřeší, je individuální, musí to být čitelné.
- *Velké G* – dolní část se musí schovat pod hlavičku – neroztahovat.
- *Velké CH* – nesmí být moc protažené (v písankách často bývá nevhodný vzor –příliš roztažený).
- *Velké E* – skládá se z jednotlivých částí šišky (oválu).
- *Velké F* – pozor na posloupnost při psaní jednotlivých částí, nejdříve se napíše sklonová čára (= svislá čára směrem dolů), zakončená mističkou („do mističky si můžeme dát

jablíčka, aby nevypadla“), následuje horní část (např. „čaroděj Fanfulín“) – „vousy“ musí být co nejbližší sklonové čáře (neroztahovat), zakončíme horním zátrhem (vlnovka se už neužívá).

- *Velké I* – dolní část musí být mohutnější.
- *Velké K* – velice těžké, dlouho cvičit, motivovat – zajímavě.
- *Velké L a S* – jako psací prvek cvičíme ležaté šišky (ovály) na lince, postupně tah přerušíme kličkovým obratem. V dolní části je u „S“ mistička, u „L“ je klička, musí být ležatá (např. Slávek má mističku, Liduška má mašličku“).
- *Velké O* – jako malé „o“ – žádná bambule, napojení dalšího písmene je dole (rovně, nesmí se tam vytvořit zátrh).
- *Velké Z* – v horní části je volně psaná vlnovka. Dvě možnosti psaní: horní vlnovka a dolní klička jsou pod sebou, anebo je horní část kratší, nikdy ne obráceně!

V 1. ročníku nelze psát na čas! V dalších ročnících pouze z důvodu diagnostiky, nikoliv na známky.

3.7 Hodnocení a oprava písemného projevu

Hodnocení písemného projevu

- hodnotíme ze 3 hledisek:

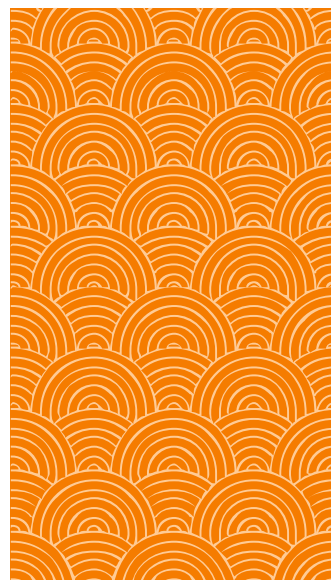
- grafické – typické pro 1. ročník,
- pravopisné – zejména ve vyšších ročnících.
- obsahové – sloh.

Hodnocení písemného projevu z hlediska grafického užíváme při (první tři navíc slouží k upevnění tvaru písmen):

- opisu,
- přepisu,
- diktátu,
- autodiktátu (volný písemný projev).

Opis (písmen, slabik, slov)

- vzor je napsán psacím písmem,
 - žák si vzor přečte,
 - zapamatuje si ho,

- píše z paměti (mechanické přepisování slova po jednotlivých písmenech je chybné),
- porovná svůj výkon s předepsaným vzorem.

Přepis

- psacím písmem se přepisuje vzor, který je v tiskací podobě,
- je obtížnější,
- je potřeba předem cvičit vztah tiskacích a psacích písmen (např. přiřazovat, pexeso...),
 - žák napíše 1 písmeno,
 - následuje kontrola učitelem,
 - pak teprve dopíše celý řádek,
 - sebekontrola.

Diktát

- lze psát pouze za předpokladu, že jsou splněny následující podmínky:

- žák má rozvinuté sluchové a zrakové vnímání,
- žák má grafomotoriku na potřebné úrovni,
- žák má osvojenou znalost spojení hláska-písmeno,
- žák umí aplikovat sledované gramatické pravidlo.

Diktáty mají být:

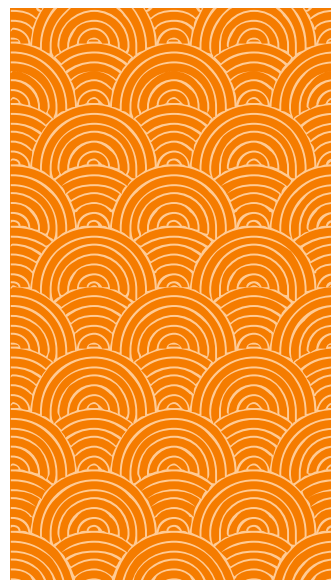
- krátké a často,
- píše se již při znalosti dvou písmen,
- v 1. ročníku se diktují písmena, slabiky, slova, jednoduché věty – **ne** vazby s předložkou!
- účelem není diktát ožnamkovat.

Diktát písmen:

- vždy pouze po přípravě,
- zpočátku jen 4 až 5 písmen,
- píšeme často (denně),
- kontrola musí následovat vzápětí.

Diktát slov:

- po přípravě (slova rozložíme na slabiky a ty na hlásky),
- je potřeba, aby žáci pochopili sled písmen,
- kontrola následuje ihned po napsání,
- sleduje se rovněž jednotaznost.

Diktát vět:

- po přípravě (ukazují na prstech, kolik má věta slov - počítají),
- kontrola vzápětí po napsání diktátu – porovnávají výkon v sešitě se zápisem na tabuli.

Autodiktát

- nejtěžší,
- brání přepisování po písmenech,
 - v 1. ročníku k obrázku napíše slovo,
 - kontrola učitelem,
 - dopíše řádek.
- zpočátku tolerujeme, že provádí žáci autodiktát šeptem,
- od 2. ročníku píše žáci kratší text z paměti (básničku, odpověď na otázku ap.).

V případě, že potřebujeme znát rychlost psaní (slouží to pouze k diagnostice = zhodnocení stavu), nikoliv ke známkování! – můžeme od 2. ročníku sledovat rychlost psaní při autodiktátu:

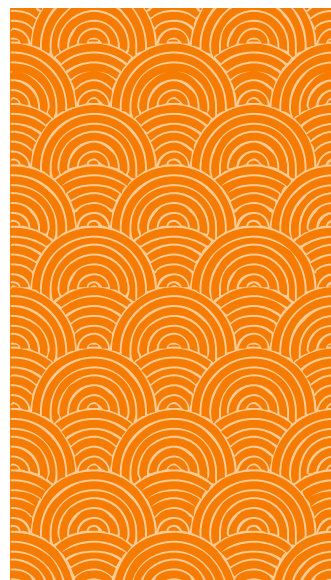
- píše se 2, nebo 3 minuty přesně,
- počet písmen pak dělíme počtem minut.

Hodnocení a oprava

- hodnotit citlivě,
- hodnotit pozitivně,
- hodnotit každý písemný projev žáka (v 1. roč.),
- hodnotit slovně, popř. klasifikovat,
- podmínkou je dnes individuální přístup v hodnocení (žáky nesrovnávat, nedávat za vzor),
- šetříme červenými záznamy v sešitě,
- důležitá je prevence chyb.

Prevence chyb

- typické chyby se ukazují předem při výkladu o novém písmenu (včetně vysvětlení: v čem spočívají a jak jim předejít),
- vědomé využití sklonové čáry,

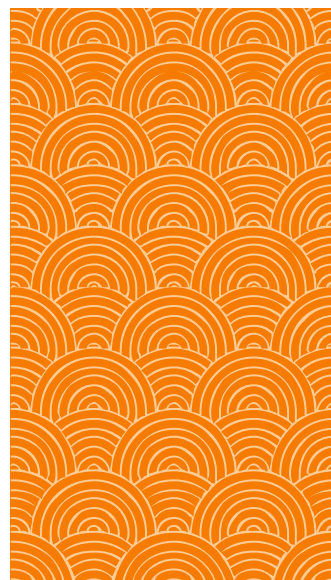
- vědomé využití orientačních bodů,
- vědomé využití pomocných linek,
- nejlépe napsaný tvar označit (v rámci kontroly i sebekontroly).

Písmeno, které se žákovi nepovede, má právo odstranit (vygumováním ap.) – učitel musí být v tomto ohledu žákovi nápomocen!!

Je lépe učit žáky, aby nepovedené písmeno tužkou přeškrtnli a nepřepisovali ho (zdržuje to práci), ale to žáci obvykle nechtějí – pak nezbývá, než gumovat a zmizíkovat.

Hodnocení a oprava v písankách

- pokud postupujeme správně, nebude třeba nic škrtat,
- hodnotíme to, co se povedlo, nikoliv to, co se nepovedlo (to už se nedělá!),
- písmena se zásadně červeně nepřepisují!!,
- v řádku vybereme všechna písmena, která se povedla a zakroužkujeme je, či označíme červenou hvězdičkou (vhodné u psaní nového písmene),
- v řádku vybereme písmeno, které se nejvíce povedlo, a to označíme – zakroužkujeme, přidáme k němu hvězdičku červeně (vhodné při procvičování písmene),
- známkuje povedená písmenka, známka je motivační a zahrnuje snahu dítěte (není důvod známku snižovat, písmo zobrazuje vývoj CNS u dítěte, to nelze ohodnotit sníženou známkou),
- pokud písmeno opravujeme, pak jen a) orientačním bodem naznačíme, kde se mělo dotýkat řádku, b) přepíšeme sklonové čáry, pokud je sklon písmen ve slově rozmanitý, c) v naléhavém případě nadepíšeme správný tvar (pokud máme místo), d) do volného řádku napíšeme vzor a písmeno dále procvičíme,
- v žádném případě neopravujeme každé písmeno – to je zcela neúčelné, vybereme z řádku povedené, to zakroužkujeme – dítě fixuje správný vzor, ne chybný.

3.7.1 Písařské nedostatky

1. Grafické chyby

- v 1. ročníku se věnujeme nápravě těchto chyb.

- deformace tvaru,
- chybná stejnoměrnost a úměrnost (náprava: pomocné linky),
- nestejnoměrný sklon (náprava: správný úchop a sezení + pomocné sklonové čáry),
- stáčení písmen na konci linky (způsobuje: nesprávný posun ruky po papíře, náprava: uvolňovací cvičení),
- nestejnoměrné rozestupy mezi písmeny ve slově, zhuštěné či roztažené písmo (způsobuje: nesprávný posun ruky po papíře, náprava: uvolňovací cvičení),
- třaslavé písmo (únava ruky, náprava: psát často a krátce!),
- přerušování psacího tahu (únava ruky, náprava: psát často a krátce!),
- silný přítlak (únava ruky, náprava: psát často a krátce!),
- zrcadlové písmo (na počátku psaní fyziologické, při přetrvávání odeslat dítě na vyšetření).

2. Pravopisné chyby

- cvičit důsledněji sluchovou analýzu a syntézu,
- častým důvodem je nepozornost – cvičit sebekontrolu.

